



1999

Jul i Nord-Odal



Innhold

Tusenårs-betraktning	3
Et tradisjonsrikt handelssted	4
Glåmdals beste skøyteløper på 60-tallet	11
Dikteren på Vonheim	15
Solør-Odal sang	18
Djuptjenns-Per	19
Et eventyr fra Gardvikåsen	24
Livets nyanser	29
På gjengrodde stier i Grønnerudslunden	30
Et bevende hjerte	35
Jubileumsrenn i Kolstadbakken	36
Arbeidspendling på 1860-tallet	38
Ila ved Kølbråtabærje'	40
Værmann med mange interesser	41
En samtale med den ældste	44
Ungdomslivets «farer» i 1903	46
Lausteinne	50
Den første lastebilen i Knapper	51
Århundregudstjenesten i 1900	54
Austvatn skole i 1905	55
Bever	56
Smiua ved Trøbrua	57
Vårflommen	59

«Jul i Nord-Odal»

Utgivere: IL Mogutten, Odal Slektshistorielag og Sand IF.

Sats og layout: Gunnar Nygård.

Trykk: Vinger Trykkeri.

Forsideillustrasjon: Jon Utheim.

I redaksjonen:

Steinar Bjørnstad, Gunnar Nygård, Bengt Ringvold,

Irene Sween og Asgeir Østli.



Tusenårs-stønna

Ta deg fem minutter – minst. Gløm fyrverkeri, skrik og skrål og mer eller mindre dårlig spirituosa. Sett deg ned i ro og fred, gjerne sammen med dine nærmeste, og benytt midnatts-stønna rundt tusen-årsskiftet til stille ettertanke.

Det er bare ei helt vanlig natt. Ingenting forandrer seg, annet enn kalenderen. Verden forblir den samme; natur og mennesker også. Det vil vi raskt konstatere når vi tar i bruk den første dagen i et nytt årstusen.

Livet vårt, og det vi opplever som «vår tid» er en del av en tilnærmet uendelig prosess som startet med «det store smellet» for noen milliarder år siden. Livsgrunlaget er det samme; det er bare tankene våre som forandrer seg. Vi går slettes ikke i inn noen «ny tid» ved at vi passerer et helt tilfeldig tallskifte på en helt tilfeldig kalender. Andre kulturer har helt andre og minst like riktige tidsregninger som vår såkalt siviliserte verden.

Det er lite vi kan gjøre med «tida» vi lever i. På det personlige plan har vi kanskje en aldri så liten mulighet til å øve innflytelse. Da kan det være greit å ha en kalender, et årsskifte eller et tusenårsskifte som utgangspunkt.

Vi lever i et samfunn og ei tid som i stadig sterkere grad preges av ego-dyrkende fråtseri og selvnyttelse på bekostning av solidaritet og medmenneskelighet. Kanskje vi burde gå i oss sjøl – nok en gang – og se om vi kan finne andre og langt mer givende verdier enn de som innpåslitne markedskrefter og andre samfunnsstyrende elementer prøver å pådytte oss?

Det er to «dyder» som er mangelvare hos de fleste av oss moderne mennesker: raushet og ydmykhet. Vi ser det hver dag; i politikken både globalt og lokalt, vi ser det i næringslivet, i vår egen omgang med våre nærmeste og ikke minst i den samtalen vi hele tiden fører med vårt eget indre. Kanskje livet og verden blir litt bedre hvis vi ikke stiller så bastante krav til oss sjøl og våre medmennesker?

Skal vi ha ett tusenårsforsett bør det kanskje være større toleranse og slingringsmonn i mellommenneskelige forhold.

La oss ganske enkelt slå fast: Det finnes ingen sannheter.

Godt nytt tusenår, og takk for det gamle.

Gunnar Nygård



Austvatn – et tradisjonsrikt handelssted

Hvordan var det i Austvatn i 1862? Dette året erklærte president Lincoln slavenes frihet i USA, Wilhelm 1. var konge i Preussen, dronning Victoria styrte i England, og Sverige og Norge hadde Karl 15. som felles konge. Dette var også året da jernbanen kom til Skarnes, og da Gullik Røsgaard ble den første handelsmannen på Austvatn.

Inntil da hadde tida, med våre øyne, nærmest stått stille i flere hundre år. Skulle man ut og reise, var det med hest og vogn (slede) på kronglete og dårlige veger om man så skulle helt til Kristiania. Inntil da hadde «sjølberging vært alfa og omega», slik Øystein Sunde uttrykker det. Rundt 1860 startet nærmest en industriell revolusjon. Da jernbanen kom, ble det straks lettere tilgang til stadig nye produkter som bidro til å gjøre hverdagen lettere for folk rundt omkring. Det ble også behov for flere skystasjoner, og Gullik Røsgaard fikk innvilget sin søknad om forretningsdrift mot å holde skystasjon. Dermed spar-te kommunen utgifter til det.

Røsgaard kom sammen med Thov Thovsen fra Numedal til Austvatn i 1862.

Eierforhold og bygninger

Røsgaard var ikke lenge på Austvatn, og i 1865 var Thov Thovsen oppført som «handelsmand». Austvatn er blant de aller eldste handelssteder i distriktet hvor det fremdeles er drift.

I 1868 ble butikken kjøpt av Christoffer Hansen Tannæs, og i 1877 overtatt av hans bror Arnt.

Butikken var i et hus som lå der hvor Randi Nygård bor i dag. Denne «Krambu-bygningen» var visstnok iflg. Nord-Odal bygdebok 12 alen lang og 20 alen bred (ca. 7,6 x 12,6 meter), men ble i 1878 utvidet med et «Pakhus af Spærværk og Paneling». Landhandler Hans Gjessing tok så over i 1883. Det er usikkert hvor lenge han holdt på, for i 1892 er Sjøanne Bakken oppført som eier. Den 23. november dette året brøt det ut en brann som er skildret slik i Nord-Odal bygdebok:

«I mellem Kl 5 og 6 igaarmorges kom Anne Olsdatter Struterud, der har logi i Drengestuen og fortalte, at der var Ild løs i Krambodbygningen. Saasart han og de øvrige Folk i Husset kom på Benene havde Ilden allerede grebet saa meget om sig, at Luen slog opp gennem Taget paa nordøstre Kant af Murpiben over Væggen imellem Kramboden og Pakhuset. Paa Veien til Krambodbygningen mødte han Bageren – Martin E. Vold – der stod i sit bare Linned, han havde ligget i Kontoret og var bleven vækket af en Hund, som laa med ham. Eier-

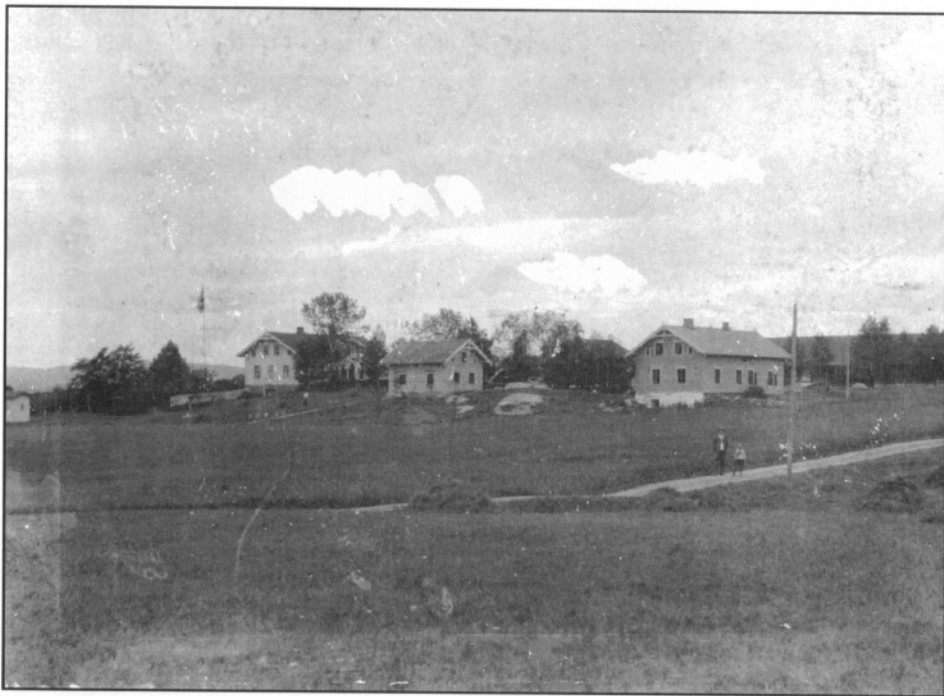


en løb da ind i Kontoret, slog i stykker et Vindu, og kastede Bagerens Klæder ud gennem dette, tog saa en næsten fuld Paraffintønde, som stod i Gangen udenfor Butikken og bragte den saa langt fra Brandstedet, at den var udenfor Ildsfare, var atter inde i Butikken og tog et Skrin, som stod paa Disken og bragte ud, hvorefter det var umuligt at redde mere i Butikken. Ved Ringing med Gaardsklokken og derved, at Ilden var synbar i stor Omkreds, samledes snart en Mængde Folk, som ved at anvende den af Brandselskabet indkjøbte og hos Arne Østvand stationerede store Sprøite fik dæmpet Ilden saavidt, at man kom i Kjelderer og fik reddet endel af Varebeholdningen...».

Ett år senere ble landhandleriet leid

bort til en F. Nilsen. I årene 1892-1895 ble virksomheten midlertidig opprettholdt fra de to andre bygnin-gene på området; bakeriet (Østvik) og senere hovedbygningen. I 1895 sto et nytt forretningsbygg ferdig, og P. O. Diesen startet da i nye lokaler. 25 år senere, i 1920, solgte han til Carl Nygård som drev i nye 25 år.

I 1945 overtok Hugo Nygård som drev til han døde i 1954, og hans kone Randi Nygård fortsatte til 3. genera-sjon, Knut Nygård, overtok i 1972. Et nytt forretningsbygg ble tatt i bruk i 1962 og inneholdt også en liten kafé og lokaler for postkontoret. Butikken ble ganske fort for liten, og kaféen ble nedlagt og lokalet lagt inn i bu-tikken.



Handelsstedet Austvatn i 1905.



Samme arbeidsplass i 54 år

Rolf Arnesen begynte som handelsbetjent i 1921 og hadde sin arbeidsplass i landhandleriet sammenhengende i 54 år til han gikk av med pensjon i 1975.

I april 1985 solgte Knut Nygård butikken til Jan Erik Storbråten, og navnet ble samtidig endret til Austvatn Mat, et navn som passet mye bedre til tidens vareutvalg; det er ikke lenger så aktuelt å føre sålelær og jernplater... I 1989 ble det satt opp et tilbygg som ga både Posten og butikken større plass. Siden 1990 er det Synnøve Oppi som har stått for driften, og hun eier butikken nå ved inngangen til et nytt århundre.

Varetransport

At det kom jernbane til Skarnes, var et stort framskritt både når det gjaldt

person- og godstrafikk. Men den stadig økende godsmengden medførte behov for transport også til og fra Skarnes. Vinterstid gikk det forholdsvis greit på storsjøisen, men transporten var tidkrevende med hest og vogn på dårlige veger sommerstid.

Odølingen og Storsjø

Stasjonsmester Opsahl tok tidlig på 1890-tallet opp tanken om båttransport, og den 17. mai 1895 dro D/S Odølingen ut på sin første tur. Den trafikkerte hele sjøen og hadde stoppested på Sand, Østmoen, Austvatn, Berg, Seim, Skulstad, Ringnes og Skarnes. Dette var en ganske lang rute, og godsmengden økte etter hvert. Derfor stiftet kjøpmennene i Mo (L.H. Bergstuen, Erik A. Fjeld, Nyhus og P.O. Diesen) et selskap som gikk til anskaffelse av en større båt. M/S Stor-



Rolf Arnesen fotografert i butikken i 1971.



sjø ble satt i drift sommeren 1905 og trafikkerte Storsjøens østre del, mens Odølingen beholdt den vestre.

Johan Holtet har fortalt at han likte godt å være med sin far Theodor som i mange år var kaptein på Storsjø. Det var dame- og herresalong og plass til 33 passasjerer. Holtet husket godt mange tunge tak med 100-kilos sekker og andre kolli på 200-300 kilo. Varene ble losset over på lektere som ble ført inn til brygga og omlastet videre til hestedoninger. Theodor Holtet var også en tid kaptein på Odølingen, som han kjøpte omkring 1915. Et par år senere var imidlertid mye av transporten gått over på biler, og han solgte Odølingen til Moss. Storsjø var i drift fram til 1924.

Lastebil og buss

Carl Nygård anskaffet ca. 1927 en lastebil og senere en buss. Først var Jørgen Steinhaugen sjåfør, senere Arne og Hugo Nygård. Om høsten var det mye bærtransport på disse bilene. Denne trafikken holdt seg i mange år, også etter at bussene ble solgt. Etter at det ble kjøpt en varebil (Folkevogn) i 1952, var det vanlig at bilen hadde fullt bærlass i retur når det ble kjørt ut varer om høsten.

Inventar, utstyr, vareutvalg og priser

På grunn av brannen i 1892, og sikkert også av andre årsaker, er det ikke bevart så mange gjenstander av riktig «fiin» og gammel årgang. Kasseskuffen som ble reddet fra brannen er ett av «klenodiene» som er bevart.

Folk handlet «på bok». Hver fami-

lie hadde sin bok hvor hvert eneste innkjøp ble ført inn med sirlig skrift. En av de eldste handlebøkene som er bevart er fra 1883:

Spiker & Silketvist	0,90
1 Griseso	65,00
Fra 1884:	
1 Julekake	3,00
1 Sk. Rugmel No 0	24,00
20 Liter Kull	0,40
1 Tønne Sild	22,00
Knust Melis	2,40
Salpeter Rosiner & Erter ...	1,23
Brød Lys Bagervarer	12,40
Knappenaale	0,40
Caffe & Sukker	7,75
Muskatnødder & Riis	1,92

Leser vi videre i disse handlebøkene, finner vi etter hvert et rikt utvalg varer til priser som for oss virker eventyrlig lave. Noen varer kan for mange virke ukjente, men de dekket nok den gang et naturlig behov for lokale skomakere, smeder m.m.:

Fra oktober 1888:

Lameglas	Kr. 0,20
5 L. Parafin	" 1,35
0,5 Kg Grønsæbe	" 0,25
Garn	" 2,45
Rafinade	" 0,96

Fra oktober 1889:

1 Gg Hesteko (=4 sko)	Kr. 1,00
Søm (spiker til skoene)	" 0,12
Smørsalt	" 0,10
Syremmer	" 0,70
50 Stk 4" Spiger	" 0,20
12 Stk Glasruder 7x9	" 1,32
3 Stk Glasruder 9x11	" 0,57
° RI Tobak	" 0,82
1 Sk Rugmel	" 18,25



Som vi ser, har prisen på rugmel gått ned fra kr. 24,00 i 1884 til kr. 18,25 fem år senere. Det var 100 kg i sekken den gang!

Butikkinnredning

Innredningen i det som vi i dag kaller «gamlebutikken» fortalte også om et bredt vareutvalg. Foruten mange hyller rundt i hele lokalet, var det en lang disk med mange skuffer. Kaffe, erter, gryn, rosiner, svsker, sukker og en hel del andre varer ble solgt i «løs vekt» og veiet. Kjeks ble solgt fra store firkantede bokser, og drops fra spann. Skulle man ha noe annet knask, var det vanlig med kandis-sukker som ble brukket av bitvis og levert i «kremmerhus». Sirup ble tappet fra ei stor tretønne på pakkhuset (lageret), om man hadde med spann eller glass å ha det i. Litt problemer kunne dette medføre vinterstid, for

da rant sirupen heller tregt. Da sørget man for å gjøre noe annet i vente-tiden, og da var det ofte i seneste laget når man igjen husket på sirupen. Gulvet var aldri glatt rundt sirupstønna.

I 1917 ble det kjøpt appelsiner for kr. 0,65 (ingen vekt angitt). 50 kg raffinade kostet kr. 47,50, og 1 kg farin kr. 1,04. Dette måtte være relativt dyrt, men det kan skyldes vareknapphet og rasjonering under 1. verdenskrig. I 1930 kostet 50 kg farin kr. 26,50 (0,53 pr kg).

Bredt vareutvalg

På bokstaven A i prisboka fra 1920-årene finner vi blant annet alun til kr. 0,40 pr hg, og alfs til 1,00 pr hg. På C finner vi Cement til kr. 22,00 pr «tønne» og en hel del «Cykkelrekvi-sita». Sykkelen var jo den tids «folke-veg»». På M under Malerverar fin-

Fra ei handle-bok anno 1902.

1902	Kjøp	Kr.	263 89	1902	Kjøp	Kr.	274 45
Smøst 7	1/2 kg Gøttelme	0 40		April 7	1/2 kg Rigmel	15 25	
	1/2 kg Sødaker	0 35			1/2 kg Tabbak	0 94	
	1 kg Farin	0 42			1 kg Raffinade	0 48	
	1/2 Polenta	0 10			1/2 kg Sætt	0 20	
	1/2 kg Sætt	0 05	1 64		1/2 kg 2 søtler	1 05	
	1/2 kg Kaffe	3 25			1/2 kg Rigmel	0 50	
	1 kg Raff.	0 48			1/2 kg Spaltine	0 13	18 55
	1/2 kg Tabbak	0 94			1/2 kg Kaffe	3 00	
	1/2 kg Spiger	0 20			1/2 kg Sødak	0 94	
	1/2 kg Kalk	0 05			1/2 kg Raff.	0 48	
	2 kg The	0 20			1/2 kg Sætt	0 10	
	1/2 kg Sætt	0 05	5 24		1/2 kg Farin	0 42	
	1/2 kg Sætt	0 05			1/2 kg The	0 20	
	20 6 kg Rødmel	1 30			1/2 kg Sætt	0 05	5 14
	1 kg Spade	1 25			17 40 kg The 1/2 kg m. 1/2 kg	15 0 8	
	1 kg Farin	0 42			18 600 The 1/2 kg m. 1/2 kg	23 63	
	1 kg Raffinade	0 48			1/2 kg Politer	17 76	
	1 kg Sætt	0 10			23 1 kg Grøsmel	0 40	
	1 kg Sætt	0 10	3 70		3 1/2 kg Rødmel	0 65	
	1 kg Sætt	0 10			1/2 kg Sætt	0 05	1 10
	1 kg Sætt	0 10	274 45				355 71



ner vi blant annet jernvitriol til 0,50 og kobbevitril til 1,90 pr. kg. «Zinkvit» kostet kr. 1,80 pr kg, og «Marine Blaåt» 0,50 pr hg. På bokstaven S finner vi et stort antall produkter som sofafjærer, slåmaskinkniver, spiker, skruer, svinetrau, stentøy og stål (borstål).

Rasjonering

Under 2. verdenskrig ble det knapt med mange varer som derfor ble rasjonert, og det oppsto en god del «erstatninger»: kaffe-erstatning, B-såpe og trebonn-sko med fiskeskinn som overlær er vel kjent for mange. Rasjoneringen medførte også en hel del ekstraarbeid med rasjoneringsmerker helt til begynnelsen av 50-årene.

Men siden har utviklingen stort sett gått kun én veg. Tidlig i 50-årene saget man bort en del av den lange disken for å få plass til en kjøledisk. Fine saker – da var det slutt på at margarin rant bort i hyllene sommers-tid. Etter hvert kom også melk og fløte på flasker. Samtidig ble det også anskaffet en liten fryser, og man kunne få kjøpt både frossen fisk og iskrem. På denne tiden var det knapt noen som hadde hjemmefryser, og et frysehus med 50 utleiebokser var popu-

lært i mange år. Senere ble det selvbetjening, elektrisk kasse, vekt og oppskjærmaskin, og både kjøle- og frysedisker ble større og større.

Tradisjonsrike varer

I de senere årene er det kommet en hel del nye produkter og varemerker, men mange blir borte etter forholdsvis kort tid. Den eldste «merkevaren» som fortsatt er i handelen, skal visstnok være Sunlight-såpe. Ellers er Blenda og Solo gamle, gode merker sammen med Freias Firkløver og Regia Kakao – like gode og konkurransedyktige som da de ble lansert.

Postkontoret

Posten har også lange tradisjoner i Austvatn. Postverket ble opprettet så tidlig som i 1647, men i mange år var det små postmengder og dårlige kommunikasjoner. Postombæringen skjedde derfor ved hjelp av postbønder som bragte posten fra gard til gard som en slags stafett.

Men så ble det postbud, og så vidt vi vet, var det Peder Olsen Sannerud (1825-1905) som var det første som gikk med posten. Han gikk fra Sand til Austvatn den ene dagen, og tilbake igjen den andre. Underveis var

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
---	----	-----	----	---	----	-----	------

PROVIANTERINGS- OG RASJONERINGS-DIREKTORATET



KAFFEKORT
for tiden 8/11 1939–30/6 1940

På hvert ukemerke fås kjøpt den ukerasjon kaffe direktoratet til enhver tid bestemmer. Ukerket er ugyldig etter 3 ukers forløp. Der

Forsynings- og forsyningsnøden stempel.



han innom mange plasser, så han gikk nok godt over tre mil pr dag. Peder var tippoldefar til Gun Eli Grønlibråten, som var den siste postbestyreren på Austvatn før kontoret ble lagt ned 1. februar 1998. Gun Eli tok dermed opp en familietradisjon, selv om hun ikke bokstavelig talt gikk i sin tippoldefars fotspor...

Jens Kristoffersen Østvand, som en tid bodde i Møllerstua, var visstnok også postfører. Det er mulig han tok over etter Sannerud inntil Hans Lerdalen senere begynte å kjøre posten med hest og karjol eller trille om sommeren, og med sluffe om vinteren. Han holdt på helt til ca 1928, da bilene overtok.

Knut Holth fra Oppstad var den første bilende postfører, og han fraktet posten fra Skarnes og rundt hele Nord-Odal med sin «pedal-Ford». Senere overtok hans brødre Lars og Per. Under krigen kjørte Per Holth blant annet en Buick med generator. Han hadde kjøringen til 1953, og fra da til 1961 var det Marius Solberg som hadde ansvaret for ruta. Som kom en ny «Per Post»; Per Tjernsli, også han fra Oppstad. I mange år var

Asbjørn Granås lokal postombærer i Austvatn.


Poståpneri på Bergestad

Poståpneriet på Austvatn ble etablert i 1885 med lærer Reinhart Larsen som den første poståpner. De tre første årene var navnet Østvand, men senere har navnet vært Austvatn. Reinhart Larsen bodde på Bergestad (Tepa), og poståpneriet var også der så lenge han hadde jobben. I 1922 overtok Carl Nygård, og posten fikk plass bakerst i butikklokalet. Etter noen år ble det satt opp et tilbygg som rommet kontor både for butikk og post, og postekspederingen skjedde gjennom ei luke innerst i butikklokalet. Hugo Nygård overtok som poståpner i 1945, og i årene 1954-1985 var Randi Nygård poståpner/styrer. Aase Bentzen var styrer fra 1985 til 1989, da Gun Eli Grønlibråten tok over.

Den 1. februar 1998 ble postkontoret nedlagt som et resultat av Postens rasjonaliserings- og effektiviseringspolitikk.



Hans Lerdalen kjørte posten med hest og karjol.



Arne Dagfinrud – Glåmdals beste skøyteløper på 60-tallet

Valg av årets sportsprofil i «Jul i Nord-Odal» i år falt på 56 år gamle Arne Dagfinrud. Jeg våger å påstå at Arne er den skøyteløperen i N.Odal som har nådd lengst på seniornivå hvis vi ser bort fra Lasse Sætre.

I 1965 kvalifiserte han seg til senior NM i Arendal. Den gangen var det 32 mann som fikk gå NM. Skøyte-løp var den gangen en mye større sport enn hva som er tilfelle i dag. På 50- og 60 tallet var tribunene fullt besatt under et Norgesmesterskap og media hadde bilder og omtale av alle som fikk gå 10 000 meter, d.v.s. de 16 beste. Arne representerte Sand i 1965 men foretok klubbskifte i 1966 sesongen og gikk over til Snøgg. Dette i forbindelse med at han gikk på lærerskolen på Notodden. Klubbskiftet ble gjort i full forståelse med skøyte-gruppa i Sand IF. Også i 1966 kvalifiserte han seg til senior-NM. Arne husker ikke sine plasseringer fra disse NM' ene, – men han ble aldri blant de 16 beste. Han slapp derfor å gå noen 10.000 metere i denne sammenheng.

Det var ikke så mye økonomisk støtte å få til sin idrett den gangen. Han husker at han betalte reise og opp-

hold til seniormesterskapene selv. Det var store utgifter for en som levde på studielån.

Begynte på Brenntjernet

Arne hadde selvfølgelig gått på skøyter i mange år før de nevnte Norgesmesterskapene. Det hele startet på Brenntjernet i skogen øst for Dagfinrud. Her var det ei rundbane på noe i overkant av 100 meter som ble brukt så snart det hadde vært noen kuldegrader. Dette var en «arena» – lekeplass – som ble veldig mye brukt om høsten før isen la seg på Råsen. Brenntjernet har nå grodd igjen og er ikke lenger noen lekeplass for unge skøyte-løpere.

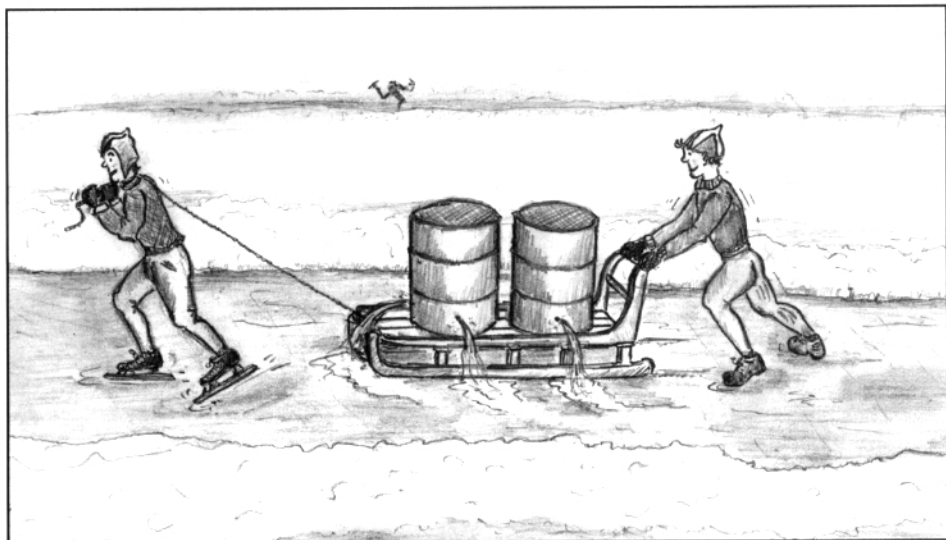
Guttene i skøytegruppa i Sand IF hadde disse årene skøytebane på Råsen nedenfor Sætre.

Det var mye arbeid å holde banen åpen. Det var lange perioder guttene ikke fikk gjort noe annet enn å måke snø. Så snart de var ferdige med måking var det kosting og vanning. Arne husker at de gikk 5-6 gutter i bredden og kostet den 400 meter lange banen.

Spesiell vanningspatent

Vanninga foregikk i «Aukruststil». Et oljefat ble fylt med vann og plassert på en vasskjelke. På forhånd var det gjort hull med en diameter på ca.

Av Steinar Bjørnstad



En enkel, nærmest genial patent for vanning av skøytebanen. (Illustrasjon: Lasse Sætre)

1 cm. nær bunnen på tønna. 3 hull på framsida og ett til hver side. Disse ble tettet med treplugger som senere ble tatt ut så snart tønna var fylt med vann. Etter denne operasjonen var det om å gjøre å holde passe fart på vassskjelken rundt banen slik at det ble den riktige mengden med vann på isen.

Om ikke tidene og plasseringene ble så gode, så ble i hvert fall guttene flinke til å måke snø og lage skøyteis.

Tor Egil Aas-Eng

Den første skøyteløperen Arne la merke til var klubbkameraten Tor Egil Aas-Eng. Han kommer aldri til å glemme hvor imponert han var over Aas-Engs skøyteferdigheter. Tor Egil ble på en måte idealet for de unge skøyteløperne i Sand på den tiden. Her kan fortelles at Tor Egil i 1956 gikk 500 meteren på 43.9. Det var den gan-

gen den beste tiden som noen Glåmdalsløper hadde oppnådd og blant de aller beste tidene i Norge dette året.

Sverre Tangen

I sine gutte- og juniorår måtte Arne leve noe i skyggen av idrettskameraten Sverre Tangen. Sverre var meget vanskelig å slå på kort- og mellomdistansen i disse årene. Det var først som eldre junior og senior at Arne tok føringa.

På den tiden hadde de aldri noen trener. Påmelding til stevner og transport ble ordnet av klubben. Drosjeeier Olaf Tangen hadde mange transportere til skøytelep på 50- og 60 tallet. Tangen hadde en meget fleksibel bil med hensyn til passasjerantallet. Det var plass for 4 – 10 personer i hans bil, alt avhengig av alder og størrelse.

På slutten av sin aktive «karriere»



hadde Arne en del hjelp og veiledning av trener Johs. Tennmann. Mannen som senere hadde stor suksess med Dag Fornæss.

Aktivt og godt miljø

Sand IF har i alle etterkrigsårene hatt et aktivt og godt skøytemiljø. Hvordan det er i dag er en velkjent sak. Det er derfor litt artig å lese i Glåmdalen 24.01.1964:

«Nok en ny kretsrekord på Gjems-lund. Arne Dagfinrud forbedret 1500 metertiden med 2,4 sekunder. Gikk også en sterk 5000 meter.

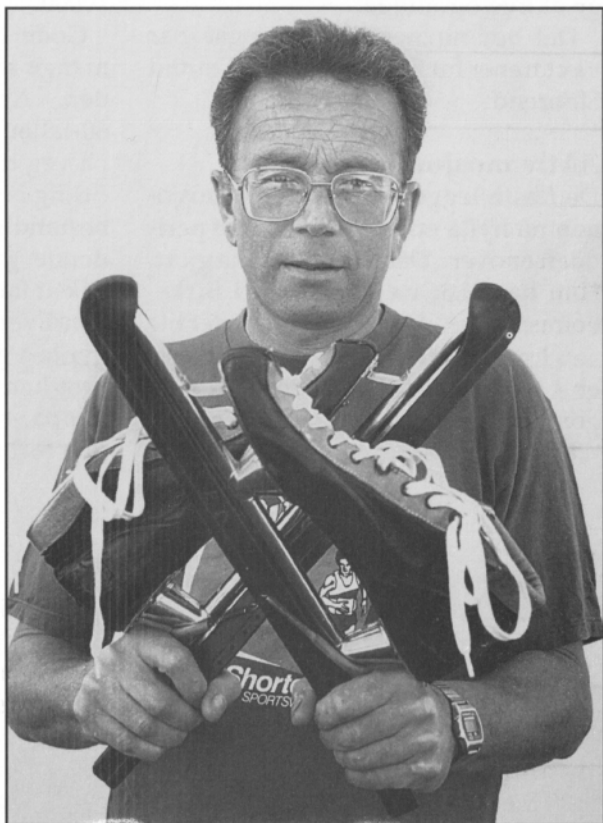
. Arne Dagfinrud fra Sand satte i går kveld nok en ny kretsrekord under løpe-

ne på Gjems-lund. Denne gangen var det Odd Ivar Ruuds 1500 meter-tid som ble slått med hele 2.4 sekunder!

Også Dagfinruds 8.45.7 på 5000 meter er meget sterk, – men om dette er kretsrekord var det ingen i går som kunne svare oss helt eksakt på. Det finnes en rekke lovende og unge emner, som med den rette instruksjon og ledelse vil kunne gjøre det til noe mer enn å bli vanlig krets-klassen. For tiden er det Sand som dominerer med en skare av løpere.»

Fortsatte som trener

Etter den aktive karrieren har han jo selvfølgelig fortsatt i skøytemiljøet på Sand blant annet som trener. Arnes



Det er ikke få timer Arne Dagfinrud har tilbrakt med skøyter på beina.



barn, Even og Solveig, fant seg også til rette i dette miljøet og tilbragte det meste av fritiden i barne- og ungdomsåra her. Hustru Unni Solveig, har også lagt ned mange timer i dette miljøet etter at familien bosatte seg i Nord-Odal.

Det har til tider vært en fest å reise rundt i landet med de fremadstormende skøytetalentene fra Sand som har høstet heder og ære.

Arne er stolt over å ha vært trener for Lasse Sætre. Det var året 92/93 Lasse la grunnlaget for å bli tatt ut på landslaget. Selvfølgelig var dette en stor fremgang samtidig som det var til stor glede for trenere, de øvrige aktive og miljøet.

Det bør nevnes at Arne også har vært trener for Slåstadløperen Amund Sjøbrend.

Aktiv mosjonist

De fleste legger skøytene og mosjonen på hylla etter at den aktive perioden er over. Det har ikke Arne gjort. Han har bl.a. vært deltaker i Birkebeinerrennet 4-5 ganger, men det ble aldri noe merke. Hans beste tid her er 4 timer og 10 minutter, det er ingen dårlig tid, prøv den som vil!

De senere år har Arne også deltatt i

en del trim- og langløp på skøyter. Han deltar også årlig i Knapperrittet på sykkel.

– Det å holde seg i noenlunde form har noe med livskvalitet å gjøre, sier Arne.

Nå også på klappskøyter!

Ryktene forteller at Arne har gått til anskaffelse av klappskøyter, noe som så absolutt tyder på at han skal fortsette med skøyter i enda mange år. Det skal bli spennende å se om klappskøytene kan gjøre noe med hans personlige rekorder som er: 43.3 på 500, 2.17.4 på 1500, 4.47.5 på 3000 meter, 8.13.7 på 5000 og 17.28.4 på 10000.

Gode historier er det selvfølgelig mange av fra barne- og ungdomstiden. Arne mener det var tidlig på 60-tallet at en gjeng med gutter var på veg til Gjemselund på skøyteløp. Erling Nygård var sjåfør. Han kjørte bestandig sakte og forsiktig, – men denne gangen hadde de dårlig tid slik at farten ble noe høyere. Da sønnen Even så at speedometernåla begynte å gå litt høyere en normalt utbrøt han: «Vi har vegskrapa på hjul, pappa, – nå må du gi på, for ellers vil den forbi!»



Ragnvald Streverud – dikteren på Vonheim

Vonheim heter et pent lite sted ved Haugsåa, rett nord for Holt skole. Der bodde Ragnvald Streverud sammen med sin mor, Anne (født 1871) og hennes søster Karen (født 1873). Ragnvalds foreldre var ikke gift. Hans far fikk tuberkulose og døde i 1900. Han var fra den Holt-Ødegarden som ble kalt Svart-Ø'ggarn, etter som huset var en mørk tømmerbygning. Like ved lå den andre Ødegarden, som var hvitmalt. Så da måtte jo den kalles Hvit-Ø'ggarn. Ragnvald var født den 26. mai 1893, og han døde den 2. mai 1939.

Etternavnet Streverud hadde familien fra Sør-Streverud. Det var Finn Finnsen, Anne og Karens far, som hadde dyrket opp den plassen. I den (gamle) bygdeboka, N-O II s. 36, står det at han var husmann der i 1865, og i 1891. Selv sa han senere at det hadde han vært i 53 år. Men da han var blitt enkemann og 79 år gammel, flyttet han derfra. Og så begynte han med nyridding igjen!

Dette siste står det mye om i en artikkel i «Jul i Nord-Odal» for forrige år, 1998, s. 60: «En arbeidskar». Det var en artikkel skrevet av Lars Kjølstad, læreren ved Holt skole. Som

nærmeste nabo så han daglig hvordan den gamle og nesten blinde Finn Finnsen slet og dyrket den jorda han hadde fått. Den hadde visstnok vært ei «kælv-likkje». Hus fantes ikke, men han laget seg som i bygda het et gapaskjul, til midlertidig hjelp. Nå sies det på samme side i bygdeboka at Anne og Karen bodde i «skulehuken» ved Holt. Dette er litt rart, for en huk pleide å være mer forseggjort og også brukbar til vinterbolig – inntil videre. For en midlertidig løsning var det, inntil en fikk ordnet seg med husvære.

Det står mer i bygdeboka: «For å ha ryddet Streverud, fikk han flagg, flaggstang, diplom og litt penger av Nyttevekstforeningen». Dette er ikke helt riktig. Kjølstads artikkel stod i Hedemarkens Amtstidende like før jul i 1905. Da var Nyttevekstforeningen svært ung; den var stiftet i 1902. Det var diplommet som kom derfra. Lars Kjølstad var en kjent forfatter og skribent. Hans artikkel om Finn har nok gjort inntrykk. Det er ikke kjent om han skulle ha noen forbindelse med de kjente brødrene Dobloug i Oslo, men herfra fikk Finn likevel flagg og 50 kroner. En så stor pengesum hadde han aldri hatt før. Flaggstanga fikk han av Peder Holth, som han også hadde fått jordstykket av. Finn Finnsen var født i 1824, og han døde i 1913. Alle sine siste år bodde han på Vonheim.

Av Liv Breiby Jensen



Navnet Vonheim er det trolig søstrene Anne og Karen som har bestemt. Det er sikkert ikke tilfeldig valgt. Dette, og noen få andre, var i visse kretser en del brukt i den tiden. Det var navn som bar preg av folkehøgskoletanken, navn som minnet om våkne, bevisste, interesserte (og gjerne også interessante) mennesker. Slik var de tre fra Vonheim som mange ennå husker: Anne, Karen og i sær Ragnvald.

Men de kunne ikke leve av sine interesser, og Vonheim var ikke noe sted for romslig økonomi. Enda de hadde både gris og høner, og visstnok ei geit. Anne var husmor, men hun tjente litt på den daglige skolevasken. Klasserom ble jo vasket etter hver skoledag, og det var seks dager i uken. Lørdagsfri var et ukjent begrep. Da hun ble gammel, hjalp Ragnvald henne med vaskingen. Men det

var ikke så lett for ham heller. Ryggen hans var temmelig stiv, og det var tydelig å se på han spesielle måte å gå på at det var vanskelig for ham. Han stammet også, uten at det spilte noen rolle for hjelpsomheten!

Ragnvald hadde mye til felles med mor og tante. De to hadde lett for å skrive, det ble nok vesentlig brev. De var glad i å lese, og Anne var medlem i en av bygdas lesesirkler. Biblioteket var vanskelig å få brukt for henne, men det var jo aviser. Anne, som etter 1950 var alene igjen på Vonheim, fulgte godt med i det som rørte seg i tiden. I sin alderdom interesserte hun seg blant annet for politikk, og sport også.

Karen hadde fått litt skolegang utenom det vanlige. Fylkesskolen het den gang Amtskole. Det første av de to årene den holdt til i Nord-Odal, i 1898-99, hadde den lokale på Stein. Der



Vonheim i 1999. Stedet ligger helt nede ved Haugsåa.



var Karen elev. Av yrke var hun syerske, og i hennes tid var det vanlig at sydamene gikk hjem til kundene og sydde der. Hos noen bodde de flere dager om gangen. Dermed var Karen mye borte, men det ble også sydd mye hjemme når det passet best.

Ragnvald var skomaker, et håndverk han hadde lært av Hans Lishaugen. Også skomakerne var ofte borte i dagesvis og reparerte fottøy eller laget nytt. Men Ragnvald satt delvis hjemme og arbeidet. Han tok 25 øre paret.

Han likte å skrive, og han skrev mye. Det var dikt, sanger og prologer, og mange slags små og større prosastykker. Noe av det var på dialekt. I Sand fantes det to håndskrevne såkalte lagsaviser den tiden, og Ragnvald leverte bidrag, bedt og ubedt. Den ene av disse avisene var det Sand frilyndte ungdomslag som hadde. Laget var stiftet i 1898 og var tilsluttet Fylkeslaget Varden, som omfattet mange foreninger i Sør-Hedmark. Det andre var Sand Avholdslag, som var tilsluttet Det norske Totalavholdsselskap, DNT. Alle de tre fra Vonheim var ivrige medlemmer.

Under krigen gikk ungdomslaget nærmest i oppløsning. Formannen, Einar Krogsrud fra Bruvoll ble arrestert da lærerstriden kom, og han ble tatt ut av bygda. Da ville medlemmene være solidariske: Ikke ungdomslag nå! Men laget holdt på sett og vis sammen ved at de fleste gikk inn i avholdslaget, som dermed fikk en blomstringsperiode.

Kanskje det siste Ragnvald skrev var prologen til Sand Avholdslags 40-årsfest. Den skulle holdes den 17. juni

1939. Ragnvald døde halvannen måned før, og med tanke på det virker begynnelsen av den lange prologen som et «farvel»:

*Nu står vi atter her ved milepelen
og ser tilbake på de år som gikk.
Vi minnes det som såret oss i sjelen,
vi minnes også alt av godt vi fikk.
Nu ser vi alt, slik som det fram sig trengte.
de krav som livet gav oss på vår ferd.
Vi ser de gjerder der oss engang stengte,
som stengte ja – men gav livet verd.
For netop det som krevet kamp og møye,
det, som i kne oss syntes knuge ned.
Det står i dag for minnets indre øye,
som livsverdier der var noe ved.*

Det er ingen tvil om at Ragnvald opplevde slikt som såret ham, og mye som krevet kamp og møye. Men han var også fullt oppmerksom på det som gav livet verdi. Noe hengehode var han ikke. Det kom mange kjappe og muntre svar, og mange gode replikker ble gjengitt etter ham.

Gunnar Tanga skrev i sin bok, utgitt da Varden var 50 år i 1949 om Sand Ungdomslag: «Ragnvald Stræverud tjente laget med pennen. Men han døde så ung. Han hadde en lyrisk åre som flaut jamt. Den vakre sangen «Solør-Odal» (med tone av Nell Gravlie) er hans verk.

Til opplesning i et av lagene skrev han det lange diktet som er bygget over et sagn om Juptjennet: «Djuptjenns-Per». Begge viser hvor mye skogen og naturen betydde for ham.



Solør-Odal sang

Gud signe Solør-Odal og folkene som bor
her øst i graneskogens fagre rike.
Her har vi våre venner, her har vi far og mor
og en natur som aldri fant sin like.
Her strømmer bekk og elver mot havet hastig frem,
mens stille tjern og sjøer er perler satt på dem.
De perler fanger glans av himmelriket.

«Men folket, det vil fare», det er et gammelt ord,
og mange drog fra heim og barndomsgrender.
De reiste øst og vester, de reiste sør og nord,
men saknet sårt de kjære strender.
Nei, intet sted i verden var himmelen så blå
som den de i sin barndom i heimgrenda så.
Og minnets svaler heim til reiret vender.

Vi minnes nok vår barndom i bergets ly der øst,
hvor barbert vi sprang om i skogens tempel.
Der talatrusten jublet med sølverklare røst,
og ofte sjøl vi fulgte dens eksempel.
Som dalens elv går tanken til skogsus og til sjø.
Der var så godt å leve og kanskje engang dø,
der hvor vi engang fikk vårt livsens stempel.

Og høgt frå treets topper der lyder fuglesang,
frå himlens blåner høres lerketriller,
frå bortgjemt myr i skogen og åpen setervang
der høres ôm frå vår der orren spiller.
Ja, allting priser våren i toner uten ord,
frå kvaeduft og lauvsprett og nyvendt åkerjord
til fossebrus og klunk av bekkesilder.

Vi sangere, vi ønsker i koret synge med
en hymne til det sted vi hører hjemme.
Gud signe Solør-Odal, gi lykke og gi fred
og signe hver en vårens sangstemme.
La himlens lerketriller og talatrustens sang
oss følge hvor vi vanker på livets pilgrimsgang.
Da vil vi Solør-Odal aldri glemme.

Ragnvald Streverud



Djuptjenns-Per

Bli med til skogen en sommerdag
sånn ved jonsokktid ved lag.
På den tid da fuglekvitte
ved kveld og aften i luften sitrer.
Det er, når du på stien gikk,
som hørt orkestermusikk
med klang av tusen instrumenter
og sang av hulder fra bergets skreenter.
Ja, talatrusten den leder koret.
Fra høie grantopp gir den ordet
så til denne og snart til hin.
Til torden og susende nordenvind
og til vesle livlige sildrebekk
som danser på steinbunn kry og kjekk.
Så til dundrende Styggefaldfossen
som stuper seg utfor i skjæreste trossen
og bruker en tone så barsk og grov
så alle må våkne, selv om de sov
så hårdt som bjørnen i solbakkehellet,
eller som trollet i Kakonfjellet.

Bli med til skogs skal vi gå en tur.
Jeg skal vise et sted hvor fossedur
og bekkesilder og fuglesang
har slik en trist vemodig klang.
Det er stillhet og redsel omkring det stedet
for det gjemmer en saga uhyggefredet.
Og hvis du vil høre, så skal jeg fortelle
om tjernet i skogen og nøkkens velde.
Et stykke opp i fra gården Holt
der hvor storskogen vaier stolt.
Slanke grantrær i brisen neier
rundt haug og myr og krøtterveier.
Der skogen er tettest, gjemt i en søkk
er det et tjern med en gammel nøkk.
En nøkk så lei, og så vond og stygg
med rødgyule øine og grønslimet rygg.
Ingen har sett den så lenge man minnes.
Men de gamle i slekten tror den finnes
i tjernets dyp. Det beviser sagnet om Djuptjenns-Per,
om hvem denne saga egentlig er.
På en plass her i kretsen - jeg minnes ei hvor -
bodde han Per med sin far og mor.
Fattig og usselt det var nok på plassen,



for de levde, som oftest, av fattiggassen.
Han Per med sin pose på bygden ble sendt,
og med alle i kretsen han gjorde seg kjent.
Han fikk ei klype mjøl her og en fleskebit der,
det er hvad de får, de som tiggerposen ber.
Tross fattigdom var han så lystig og kåt,
han lo, selv om strømpen og trøien var våt.
Og ofte gnog sulten, og veien var lang,
men Per oppi hytten han trallet og sang.
Åja,- tiden den svinder og årene går
og tiggerprins Per blir enogtyve år.
Som gjeter på Holt var han gammel kjent
og alt i tre år for lønn har han tjent.

Så var det en vårdag han hadde fått fri.
Sneen var smeltet i skog og i li .
Engen stod grønn i sitt vårdagsskrud.
Bjerken var kledd som en kongebrud.
Fuglesang hørtes og fossedur.
Da fikk Per slik en lyst til å gå en tur,
en tur opp i skogen og sette ut snarer
for røi og tiur og hoppende harer.
Som tenkt så gjort. Han går avsted.
En stomp i lommen det tar han med,
for uten mat man kommer ei frem
når langt man ferdes fra hus og hjem.
Han følger veien oppover lien
og svinger snart inn på seterstien.
Og ettersom han oppover veien skrider
han setter opp snarer på begge sider.
Snart i en sti som fuglen har tråkket,
hist ved en granrot hvor reven har lokket
en liten langbent erke-dom hare
som ei har lært å ta seg ivare
for verdens løgner og onde list,
men endte i reveklør til sist.

Det tar til å skumre. Det begynner å kvelde
og solen forsvinner bak Engfjeldet.
Skumringen siger på litt om senn
og hyller i gråmørke uvenn og venn.
Skindvenga flakser utfra sitt skjul.
Kattugla tuter med røst så hul.
Småfugler tier nær og fjern,
da tiggerprins Per kommer frem til et tjern.
Det blir Djuptjennet kaldt, for til denne stund
mange har søkt, men fandt ingen bund.
Det ord ble den gang i bygden sagt,



at på tjernets bund satt en nøkk på vakt.
Og ve den yngling og ve den pike
som nærmet seg ved natt til nøkkens rike.
Ja, sagnet sa, at hvert trettende år
krevde nøkken et offer: Et hestelår,
en bog av en kvige og litt av en gris.
Hvis offeret ei kom blev det livsforlis
for en eller annen av bygdens unge.
Og der taltes om sorger så dype og tunge
etter dem som var tatt i offergave
og senket i ulykkens klamme grave.

Men Per er lettsindig, han tror ei på slikt,
han regner det nærmest som sludder og dikt.
Der kommer på ham en ubendig lyst
til å prøve med nøkken en alvorsdyst.
Halvveis i alvor, halvveis i spøk
han setter seg fore å gjøre forsøk
på å måle hvor dypt det i grunnen er
dette lille tjern mellom mørke trær.
Han finner en flåte ved tjernets bredd
og med den han setter på vannet avsted.
En sten han binder til en snare fast
og gjør så med den over kanten et kast.
Han binder enda en snare til,
og enda en, ja han setter på spill
alle snarer han har. Men det gjør ingen mon,
snart har han den siste snare i sin hånd.
Da trekker han strømpen av høire ben
og rekker den opp. Men snart igjen
er han like nær. Men også venstre fot
foruten strømpe er like god.
Han trekker den av og rekker den opp,
men aldri stenen vil sige stopp.
Den synker og synker, ned og ned,
og aldri ved bunnen den finner fred.
Men enda kan vel der finnes råd
til å få en fullstendig lang nok tråd.
En strikket trøie han har jo på
den får også til formålet gå.
Per vrænger den av i største hast
og rekker den opp, binder enden fast
til tråden han hadde fra før.
Per han sitter der som på glør.
Favn etter favn i dypet drar,
snart han den siste tjafse tar.



Da hendte der noget –
man vet ei bestemt
hvad det var. Men noe forferdelig slem
måtte det være, det trodde man visst.
Nå skal du få høre enden til sist.

Tre dager deretter drog manngar frem
for å finne Per og få ham hjem.
De drog avsted, både kvinner og barn.
I tjernet de fant kun en tjafse med garn
og en drivende flåte, se det var alt.
Men flokken drog videre. Og opp i en li,
tett under et berg ved en fuglesti,
der fant de han Per nesten uten klær,
blodet og revet, med frosne tær
og dertil det verste – det verste av alt,
han var blitt en av dem som blir tomsinger kaldt.
Han lo og han gråt. Men alle mann
skjønte at Per hadde tapt sin forstand.

De forstod ikke lenger hvad det var han sa.
Dog iblandt det var som der klarhet la
seg over hans tanke og over hans sind,
da gikk han og snublet som om han var blind.
Mens krypende listende fremad han gikk
han visket hen for seg selv med redsel i blikk:
«Hvis du har tenkt å måle dypet mitt
så vil jeg ta vettet ditt.
Hvis du har tenkt, har tenkt...»
Plusselig skrek han så berget ga svar:
«Å kom å hjelp meg mor og far,
nøkken vil ta meg, jeg er fortapt.
å hjelp meg Gud fader som har meg skapt.»

Men atter sløvedes blikket til
for atter å blusse. Han slo seg vill
og kastet seg ned på armer og ben
og la på svøm over stokk og sten.
Han svømte for livet med lange tak
og alt i ett så skottet han bak
etter noe, som han vilde flykte fra,
noe redselsfullt stygt, som vilde ham ta
Folk tok å bar ham til nærmeste plass
og fikk ham til sengs med adskillig mas.
etter to døgn forløp så sovnet han inn.
Da atter han våknet, var han blind.
Sin fulde fornuft fikk han aldri igjen.
Så sendte fattigkassen ham hen




til en gård på legd. Til hans siste stunn
man aldri mer så et smil om hans munn.

Når engen stod grønn i vårdagsskrud
og bjerken var kledd som kongebrud
og fuglesang hørtes og fossedur,
da Per med ett ble sørgmodig stur.
Da satt han på sengen mang en gang
og tuklet en innbildt tråd så lang,
så lang, så lang, så lang, så lang.
Og mumlende rugget han hit og dit
og visket:»Har du tenkt å måle dypet mitt,
da vil jeg ta fra deg vettet ditt».
Dette han sa så sårt og stilt,
men i neste øieblikk skrek han vildt:
«Nøkken vil ta meg, jeg er fortapt,
å frels meg Gud fader som har meg skapt!»

Se det var sagnet om Djuptjenns-Per.
Og så til slutt bare ett jeg ber:
Fly ungdom, fly fra det dype vann
som fosser hen over Norges land,
på flasker, i bøker og styggeprat.
På bunnen er nøkken til verge satt.
Den krever ofre i titusentall
av unge og eldre, i hytte og sal,
og bare fordi de i ungdoms lyst
hadde hug til å prøve med nøkken en dyst.
Halvveis i alvor, halvveis i spøk
de setter seg fore å gjøre forsøk
på å måle hvor dypt det igrunnen er
dette lettsinnstjern mellom svaiende trær.
Personfrihets flåte ved tjernets bredd
de tar å setter på vannet avsted.
Trods tusende tungers varselrop
de tar sitt kostbare evighetshåp
og knytter det fast til sin livsenstråd
og lar det gå under med latter og gråt.
Ja, kaster det hele i dypet ned –
og finner ei fred i evighet.

Ragnvald Streverud



Da dyra i skogen gjorde opprør

**Et eventyr fortølt tel skulonga
på Gardvikskulen den 6. sep-
tember 1999.**

Det var en gong, slik beginner alle eventir. Men det var ein gong før lenge, lenge sea, da det itte fantes et eineste hus her i Gardvikåsen. Da levde dira i fred før menneskjer, dira gjorde som døm ville og behøvde itte væra redd håkken før menneksjer hæll are dir. Bjønn svav i hiet sett heile vinteren, ræven åt småmus, æljen kunne gå hår han ville, og mat var det støtt nukkt ta før alle.

Men det var likevæl et men, før det var noe som itte dira likte. Den gonga bodde det digre trøll med kjærning og onger like borti bærji her. Døm hadde ein stor hall inne i fjellet, og der hadde døm ein stor skokk med små tusser som tjenerskap. Du kan tru det var liv der om kvelden, da alle sto opp. Ja, for tusser og trøll døm søver om dagen og er oppe om natta, før ingen ta døm trøtter sollis. Da sprekker døm. Men inne i bærji, der hadde døm både tæljlis og lis frå peisen, så det gjorde ittno om døm var oppe om natta. Der spelte onga femkort med kjærkespon som døm hadde støli ta han Per neri Breiviken, å da døm var lei ta det, tok døm nan i den lange rompa å danse rundt. Da døm vart sultne, åt døm graut som

tussen kokte å sette fram før alle trølla. Og da døm var lei grauten, fekk trøllonga trøllkrem, og det har sikkert alle de unga eti au, før trøllkremen er laga ta tipper.

Mæn skulle døm ut, da var døm nukså opprødde, før da måtte gå ut om natta før sola trøtte døm itte. Da laut døm bruke nattauet sett, og døm hadde bære ett nattau å se med. Så var det ei natt de tre brødrene Trøll var ute og gikk sæ ein tur. Døm gjorde ofte det for å se etter skogen sin og før å få sæ ein trimtur. Brødrene Trøll, var de tre største trølla i bærji, døm hette enda Bøll, Krøll og Støll. Den støste ta døm, han Bøll bar på auet, medan han Krøll høldt i den lange rompa has Bøll, og han Støll høldt i den lange rompa hass Krøll. Dessa kvældsutflukten åt trølla likte dira dårlig, før støtt vart noe tull og krøll da trølla tok sæ ut tur tur bærji. Det vart støtt leven og bråk, og aldri kunne noen lite på døm.

Rett som det var spratt en vinterhvit hara forbi døm i full fart. «Stopp!» Skreik han Bøll så heile Gardvikåsen riste. Haran sætte sæ opp på bakbeina, gnei nasan med framlabba og glåmde forskræmt opp på de digre trølla.

«Å er det du har det så trabelt før, da, din haratufts?» brumme Bøll.

«Å! Je, je, je vart så skræmt, vart så skræmt!»

«Er det ræven som er etter dæ, nå

Av Hans Haagenrud



att da?» unters han Bøll.

«Nei, nei, det er mie, mie verre! Det er kømen folk oppi Gardvikåsa, og døm er, døm er mie faligere, mie faligere hæl, hæl ræven!»

I det samma datt det en stor gran-kongle ner i skallen på han Krøll.

«Hau! Hau! Hau!» gapa han Krøll, han ræmjæ så stigt og fælt så gran-skogen låg flat bort gjennom åsa.

«Håkken er det som kaster på mæ, da».

«Smatt! Smatt. Unnskild mæ, det var bære je som miste ein kongle som je gnog på. Smatt, smatt!», svara det oppe på ei gran. Det var ein ikønn som satt å åt kveldsvæl utu på ei grein.

«Nå får du akte dæ!», brølte han Krøll og gnau sæ i skalla

«Å, dætta var da full ittnoå bri sæ om læll!», sa 'n Bøll.

«Du Ikønn! Kliv opp i toppen på den høgste grana og se om du ser folk neri Gardvikåsa!», sa han Bøll og glåmde på'n med det eine auet sett.

Og ikønn fôr oppover granleggen så tørrkvisten sprute.

«Smatt! Smatt! Je ser ingen ting je. Her finnes itte ei levandes sjæl håkken på to hæl på fire. Smatt! Smatt!»

«Å! Du er ein reddhara, det er du! brølte 'n Bøll tel haran. «Her finnes itte et eineste mannebein å væra redd fôr. Det er bere du akter dæ fôr ræven!», bromme han Bøll og trampe med foten så haran skvatt fleier meter og fôr førskræmt innunder ei rotvælte og gjømte sæ.

«Men det sier je, fløtter det folk inn her i Gardvikåsen, da skær vi knu-u-se døm,!» brølte Bøll.

«Å er dætta fôr lurveleven! Det skær væra stilt i skoga om natta, fôr det har je bestemt!», garte det borti et tettssnar, og der kom den digre æljen luntens.

«Du bestæmt! Du bestæmt? Du bestæmmer da full ingen ting over øss, du, din langskank du går der. Her i skoga er det vi trølla som bestemmer og itte du, det er det!».

«Nå, det er nå full je som er konge i skoga, å det er nå full kongen som bestæmmer. Bære pass døkk di så itte sola skinner på døkk, fôr da sprekker de alle tre, eineigde trølltufser de går der!»

Æljen gløtte opp på fullmånen, og da han Bøll fekk se månen gjennom det eine auet sett, trudde'n visst det var sola. Han vart så redd at han la på firsprang med han Krøll og han Støll dinglende etter sæ med et fast tak i hør si trøllrompe. Døm smatt inn i bærje sett og tette inngangen med ein stor stein.

«Smatt! Smatt! Hi Hi! Der fekk døm fart på sæ dessa trølltufsa!», smatte ikønn og log så han høldt på å dætta ner ta greina han satt på.

«Trølla er ittno å bri sæ om, garte æljen, men vi skulle gjenne vøri kvitt døm, alle i hop». Han raspe med seg ein furukvist og riste på den store skallen sin så det rakle og skrangle i de store hønnon.

Ikønn tok sæ en ny kongle og æljen beginte å gomle rogn som var livrætten has. «Uuum», garte æljen, «Det er ittno så gøtt som rognekvist!».

Han åt og han åt like tel det vart mårån. Like fôr han hadde tenkt å legge sæ fôr å tigge drøv, kom det ei fremmend lukt like inn i nasan på'n.



Ei stigg og vond lukt var det. Det lukte følk!

Detta måtte han undersøke. Følk her i Gardvikåsen, det var sjelda å se. Han gikk mot lukta. Og der fekk'n se, rett ova vegen høldt det på noa kærer og ein diger gul raring som brumme stigt og puste svart reik og grov opp jord og stein. Rett bortafør sto det ein kær og banke. Æljen titte fram i tettsnaret og undre sæ. Å i all videste verda var det dette dessa følka dreiv på med? I det samma lande det ei kråke på ei grein like over nasan på æljen.

«Kra kra!» skreik kråka, «Her bygger menneskjen sæ nie reir! Kra! Kra! Åsså bigger døm reir på bakka, domskaller. Her kommer ræv og reiskatt å tær døm! Kra Kra! Ja, det gjær itte mæ noe om menneskjen bigger reir i Gardvikåsa, men du æljen liker det full itte noe særlig, tenker je, Kra Kra!»

Nå vart æljen førtenkt. Hå skulle døm gjæra med detta?

«Smatt Smatt! Har du sett døm? Har du sett døm, å skær vi gjæra?», smatte ikønn.

Æljen tenkte lenge og væl.

«Du ikønn!» garte æljen, «Kall inn alle dira tell møte her oppe på toppen ikvæll da månen står på det høgste?». Jo, du veit det ville ikønn gjæra, og han fôr rundt ba inn alle dira som fantes i heile åsen.

Og alle dira og fugla møtte. Noen satt på bakka, noen satt oppe i trea. Og baka ei stor bustegran der hadde n'Bøll, han Krøll og han Støll gjømt sæ og hørte på det som vart sagt. Noen ta dira var både sinte og redde, men kråka og ræven meinte at det itte var så fali, før dira hadde att så

mie plass i heile åsen, så dænna vesle flækken kunne følket gjenne få. Og du veit, ræven og kråka visste full at der det kommer følk der blir alltids noe søppel å eta.

Æljen var enig ti at detta kanskje itte var så farlig, og dermed var saken avgjort.

Men da vart n'Bøll så sint der han sto gjømt, han buste fram og glåmde stigt på alle dira med det eine auet sett og kauke så det ljome langt oppi Kjølberjet: «Her skær det itte kømmå følk. Vi trølla, vi liiiker døm itte. Vi skær kast ein stor stein i huggu på døm og jaga døm langt uti Storsjøen, det skær vi det!».

Han var så sint så auet hass danse trill rundt i huggu' på'n.

«Å nei, det skær du itte det. Vi vil før ha følk hæll en skokk med stigge trøll her i Gardvikåsa!», garte æljen og riste på sæ. Alle dira var enige. Trølla ville alle hælst bli kvitt.

Da alle hadde gått, sto æljen att å grunne og prate med sæ sjøl. Han hæll var itte no glad før å få følk i Gardvikåsen, men han visste da at laga dira noe tull, kom følka med ildstokken sin (det er børsa, det veit du) og laga uløkke. Nei døm måtte bli kvitt denna trøllskapen som støtt gjorde ugagn og støtt skapte ufred i skoga. Trølla måtte bort, det var sikkert. Men håssen?

«Ho ho! Ho ho!», hukkre kattugla. «Je veit råd je! Ho ho! Ho ho!».

Og æljen visste at uglu det var den klokeste fuggern i skoga. «Vi må få sola tel å skinne på trølla så døm sprækker og blir tel stein!»

«Det er det dummeste je har hørt på lenge. Åssen skær du greie å lure



ut trølla midt på blanke dagen, di burugle du sitter der!»

Æljen vart rektig ærj over så dumme forslag.

Mæn ugla visste råd. Ho dalte ner på eine hønsspissen tel æljen og hviske n'inn i øret, rektig lenge. Æljen nikke fleire gonger, klifte i hop det vinstre auet og tenkte både væl og lenge.

Etter ei stønn sa æljen:

«Jo, det er sant det, skjørja er glad ti alt som er blankt og alt som blenkjer. Skær du hæl je tala ved skjørja, da?», unters æljen.

«Nei, det får du gjæra, før du veit skjørja er redd mæ!», svara kattugla. Det hadde full hent at ugla hadde tie ei og anna skjørr tel nattmat.

Jo, æljen gikk tel skjørja å prate med 'a både lenge og væl. Jo skjørja skavtre og log. Ja! Dætta ville a' væra med på!

«Mæn itte et ord tel ei levandes sjæl, det må du låvå mæ. Kørs på hæsja?»

«Kørs på hæsja!», svara skjørja og skjeinte bort gjennom granlegga, flaug ner tel Gardvik og sætte sæ i glaspostta tel et glas som sto oppe tel lufting. Ho såg sæ rundt. Jo, der såg a'det. En liten håndspile låg bort på en kommode, og ho flakse førsiktig bort og tok spilen med sæ i nebbet. I det ho skulle fluge ut, gjennom glas-set att, kom a' Jorunn Haagenrud og fekk se skjørja med spilen i nibben.

«Å jeg skal...» Men hå a' Jorunn skul-le, det fekk skjørja aldri væta, før da var a' alt langt over Gardviklåven med spilen i nibben. Ho flaug like tel æljen og lande på den eine hønsspissen hass. «Nå var du jamen rask!»,

garte æljen. «Nå skær vi vente litt tel sola står opp da skær du få se på spell!»

Æljen tusle bort tel den store steinen som låg framma inngangen tel trøllhula og vente tel sola rann og skjein på snei inn mot trøllhula. Da banke æljen på den store steinen med den høgre framklauva si så heile fjellet riste.

«Hau! Hau! Å er detta før leven!», svara det inne i bærjet. «Vi skær tel å legge øss, vi!».

«Kom ut litt så je får tala ved dæ», sa æljen.

«Trur du je er dom? Je veit da full at sola har stie opp,» svara trøllet.

«Nei, dom er du itte», svara æljen enda han visste væl at trøllet var dom som ein spæ. «Men det er itte fali, før sola er itte kommen over åskammen enda», ljaug æljen.

«Neit døkk nå før det blir høgste dagen!»

«Kan vi lite på detta da, då?», unters trøllet.

«Klart du kan lite på kongen i skoga!», svara æljen

«Vente litt da så kommer vi.»

I millomtiden hadde skjørja fløtt sæ ner på ei grein rætt uta inngangen tell trøllhula, og da ho vrei på spilen med nebbet sett, kasta ho solliset rett mot inngangen.

I det samma vælte trølla bort den store steinen som sto framme inn-gangen. Skjørja brukte spilen og fekk sola tell å skinne rett inn i trøllhula så alle samma fekk solstrålen rett på sæ:

Og da small det. Trøste å bære mæ som det small! Alle trølla vart tel stein og sprakk i tusen bætær som spredde



Disse tegningene er laget av Stine Stendal (øverst) og Tore Helgedagsrud. Begge går i 4A på Garvik skole.



sæ utover heile åsen og heilt ner tel Gardvik. Ja, det hadde itte smølli værre om følka neri Gardvikåsen hadde skøti med dinamitt! Skjørra bles ner ta greina ho satt på og førstuve eine vengen, æljen datt på rigga og braut av en hønnspiss.

«Åssen gikk det med dæ, skørr?», unders æljen.

«Jo, je fekk litt vondt i den eine vengen, men elles er je heil».

«Detta gikk aldeles etter oppskref-ta det, og nå er vi kvitt døm. Nå trenger håkke folk hæl dir væra redd før denna trøllskapen lenger. Nå tenkjer je det skær bli fred og ro her i Gardvikåsen!», sa æljen førneigd.

I det samma small det ein gong tell, men døna gongen small det på byggefeltet. Det var følka som skaut med dinamitt før å sprengje ut ei nir tomt.

«Uffa mæ», sa æljen trist, «her blir det visst aldri meir fred å få!».

Så lunte æljen over åsen og ner mot Fleita. Nå ville'n ha mat.

Og slik gikk det da dira kvitte sæ med trølla i Gardvikåsen. Døm fekk menneskjen i stället og mange ta dira sporde sæ om det var så mie likere.

Om detta eventiret e sant? Ja, men se døkk rundt og se all stein som ligger utover. Ja, det er trølla som ein gong vart tel stein, det. Tru det den som vil!

Livets nyanser

«Jeg skal gjøre det franske folket moralsk, om jeg så skal måtte kappe hodet av hver enkelt av dem», sa en konge på de kanter. Det er lett å innse det absurde i det utsagnet. Historien er imidlertid full av tragedier iverksatt av moralske idealister.

Dette er den ene ytterligheten... og så den andre: «Hvis du bare er snill og god, blir verden god». Tja, montro det?

Eksemplene er to grøfter på hver side av «veien som blir til mens du går», slik kunstneren Ferdinand Finne kaller livet. I sangen «Det handler om å leve», synger Kine Hellebust om at livet ikke er svart/hvitt.

Jeg har opp gjennom årene sittet i mørkerommet i kjelleren og fremkalt portretter av folk. Når bildet kommer fram, ser en først bare konturene av det. Etter hvert kommer de lyse og de mørke nyansene tydelig fram, og når bildet er ferdig, ser jeg Ola eller Kari, eller meg sjøl som et produkt satt sammen av lyse og mørke sider....

Harald Rogstad



På gjengrodde stier i Grønnerudslunden (4)

Vi starter denne artikkelen om Grønnerudslundens historie med et tilbakeblikk på St. Hansaften 1959. Da var det «Stor midtsommerfest» med blant andre Norges minste rocke-konge, «Lille Fredrik». Det som var spesielt med denne festen, var at arrangørene hadde tegnet en nedbørsforsikring for tidsrommet mellom klokka 19 og 21. Hvis nedbørmengden oversteg 1 millimeter på disse to timene, ville Storebrand utbetale 2000 kroner. Målingen ble foretatt av Per Fløtten, og han kunne konstatere at det var fint, tørt og varmt sommervær hele midtsommervelden.

I 1960 tok Sagstua og Størjen Arbeiderlag over ansvaret for arrangementene etter Sand AUL, som hadde drevet «lunden» siden 1946. Leder for driftsstyret var fortsatt Borger Moen, og de øvrige i styret var kasserer Kåre Bråthen og sekretær Magnhild Moen. I begynnelsen av 60-årene var det varierende oppslutning og driftsresultat. Dette skyldtes ikke minst konkurransen fra Kolstadparken i Mo. Den første festen i dette tiåret året ble arrangert 21. mai. Om ettermiddagen dagen etter var det barnetime

med Helge Sverre Nesheim. Han ville aktivisere barna under forestillingen og ba arrangørene skaffe til veie 50 appelsiner, 10 ballonger og 8 ruller krepp-papir som rekvisitter. Han ønsket også at noen modige barn skulle komme opp på scenen og opptre sammen med ham. Selv om været var bra, og det var godt besøk, ble det et underskudd på 103 kroner og 12 øre.

Helga etter var «Book'n» igjen på besøk og underholdt 797 tilhørere. Arrangørene betalte 25 kroner for leie av krakker. «Book'n» og hans mannskap tok 1914 kroner for forestillingen, som ga et overskudd på 833 kroner.

Blant andre artister som underholdt denne sommeren var Knapperholens, Ottis Kvartett og Ottar Akres Trio.

Onsdag 29. juni var det duket for «parkkveld på ekte Oslo-manér», som det sto i annonsen. Kjente navn som Egil Monn Iversens ensemble, Kurt Foss og Reidar Bø, Torill Lindahl, Kjell Myhre og barnestjernen Wenche Myhre sto på scenen. Entreen var 4 kroner, men det var bare 253 betalende tilhørere.

Omsider kom rockealderen for alvor til Nord-Odal. Tidens første rockekonsert ble arrangert onsdag 27. juli med Jack Dailey, Little Sophus, Grynet Molvig og Kjell Karlsens orkester. Konferansier var Jørg Fr. Elbertsen, som faktisk er med i showbusiness den dag i dag. Et piano ble

Av Bengt Ringvold og Ragnar Grinden



Årets populære show:



PÅ TOPP

idag

NORGES 10 MEST SOLGTE
SLAGERE PRESENTERES AV
ÅRETS SENSASJON PÅ GRAMMOFONFRONTEN

DEN AMERIKANSKE
GRAMMOFON-, RADIO
OG TV-STJERNEN

JACK DAILEY



STJARNETROLLET
GRYNET
MED SIN POPULÆRE ALEKSANDER
OG MANGE ERNE OG POPULÆRE MELODIER.

OSLOMESTEREN I ROCK AND ROLL
"LITTLE SOPHUS"
MED KANON-PROGRAM



PROGRAMMET BLIR
PRESENTERT AV
JØRG-FR. ELLERTSEN

KJELL KARLSENS ORKESTER

PLATEDRYSS -
GJETTEKONKURRANSE -
SLAGERE - JAZZ -
ROCK AND ROLL

*Talent
jakten*



leid inn fra Fløtten, og Trygve Nordli fraktet det til «lundene» for 15 kroner. Rockeshowet samlet omkring 500 tilhørere.

Sesongens beste arrangement rent økonomisk var underholdningskvelden i august da Vidar Sandbeck gjestet «lundene». Han samlet 576 tilhørere og sørget for et overskudd på 1002 kroner. Det var ikke bare rocken som var populær...

Totalt ble det avviklet 19 tilstelninger i løpet av sommeren 1960, og den endelige nettoen ble 1183 kroner i kassa til Sagstua og Størjen Arbeiderlag.

Tidlig på våren 1961 var det krefter i odalskommunene som hadde planer om en campingplass ved Grønnerudslunden. Norges Automobilforbund ble kontaktet, og arbeiderlaget ble orientert om planene. På grunn av beliggenheten tett inntil riksvegen, ble planene raskt skrinlagt.

Sesongen 1961 fikk en dårlig start. Bare 84 personer møtte fram til familieshowet med tryllekunstneren Lykke Valla 17. mai. Han besøkte «lundene» mange ganger utover i 60-årene og hadde fast pris for sine opptredener: 125 kroner pluss reisegodtgjørelse.

Lørdag 10. juni var det et noe an-

STOR MIDTSOMMERFEST

ALLE TIDERS KVELD

i

Grønnerudslunden St. Hans-aften
kl. 20.00—2.00.

Norges minste rocke-konge

Lille Fredrik

Norsk televisionsstjerne i dansk og svensk fjernsyn.

Bjerg og Per Gunnar

Arets store grammofofavoritter.



Den syngende husmor

Elisabeth Granneman fra Lørenskog.

Komikeren Einar Holt.

Komikeren Kikkan Schjørn.

DANS!

John Fjeldbus Show-Band

Fra rock til gammel dansemusikk.

DANS!

Billetter à kr. 4.00. — Barn under 12 år kr. 2.00.

Annonsen for St.Hans-festen 1959.



Grønnerudslunden

Lørdag 10. juni kl. 20.00:

Stor fest med bokseoppvisning

6 av Landets beste med Martin Skogstad som dommer.
Alle fra Norges Bokseforbund. 3 kamper på 3 runder hver.

DANS TIL FINN JOHANSENS ORKESTER

Vokalister: Rita Nygård og Hans Erichsen.

Vanlig entré.

Arr.: Sagstua og Størjen A-lag.



435 tilskuere overvar bokseoppvisningen 10. juni 1961.

nerledes arrangement på dansegulvet under en dansefest med Finn Johansens orkester. Seks av landets beste bokserer holdt oppvisning i en skikkelig boksering for 435 tilskuere. Det var Hans Ericksen, mannen som sto bak Jularbos suksess i 1952, som i samarbeid med Norges Bokseforbund hentet atletene til «lunden». Samme kveld var det for øvrig pilkastning for første gang, og den innbrakte ikke mindre enn 168 kroner. Lørdag 19. juli var det «onsdagsmoro» med «Smågutta», Myrbråtens orkester. De fikk et honorar på 125 kroner i tillegg til 18 kroner for transport hjem.

Jens Book Jensen måtte avlyse sitt årlige besøk i Grønnerudslunden i 1961. Borger Moen skrev da et brev til ham, og han avsluttet slik: «Kjære Book Jensen, tenk for et prestisjetap for meg, som aldri har skuffet mitt publikum. I Odalen er det som 17. mai når Book'n kommer, da går dem «mann av huse», vi hadde jo 1000 personer her i fjor, enda det var tidlig på våren, før turistene hadde kommet. Er det intet som kan gjøres?». Men Book Jensen kom ikke. I stedet

ble det arrangert en showhelg i slutten av juli med 11-årige Hilde May, komikeren Willy Hoel, rockesangeren Danny og Arvid Perssons trio.

19. august hadde Nord-Odal Arbeiderparti et valgarrangement med oppsatte busser både fra Mo og Sand, og overskuddet gikk til partiet. I tillegg til valgdebatt var det også underholdning.

I løpet av sommeren ble det enighet mellom grunneieren Ole Grønnerud og arbeiderlaget om en ny leiekontrakt. I den het det blant annet: «Frelsesarmeen gis rett til å holde møte uten å betale avgift til grunneieren». I kontrakten ble betegnelsen «Grønnerudslunden Folkepark» benyttet. 1961 ga for øvrig et bedre overskudd enn sesongen før.

Men alt var ikke like bra. Høsten 1961 ga Ole Grønnerud arbeiderlaget en frist på tre uker til å utbedre strømledning og stolper, som var i dårlig forfatning. Ingenting skjedde, og i juni 1962 stengte Nord-Odal elektrisitetsverk av belysningen ned mot riksvegen. Senere på sommeren ble manglene utbedret, og det ble arran-



gert en tradisjonell fest med Book'n.

Etter 62-sesongen ble leieavtalen overtatt av Glåmdal distriktslag av AUF, og de lokale arrangørenes tid var dermed over. 15 år var gått siden «den nye given» startet i 1946, og utallige ildsjeler hadde lagt ned et stort arbeid som hadde gjort Grønnerudslunden til en av de største festplassene på Østlandet.

Ett navn må nevnes i forbindelse med denne epoken; Borger Moen. Han var Grønnerudslunden, og han lyktes i å realisere sine gamle tanker fra krigsårene om en folkepark. Borger gjorde en kjempejobb for arbeiderlagene og Grønnerudslunden.

I neste utgave av «Jul i Nord-Odal» kommer siste kapittel om Grønnerudslunden; årene fra 1963 til parken ble stengt i 1968. Dersom noen har bilder fra begivenhetene de siste årene, er forfatterne takknemlig for å få disse. Ta kontakt med Ragnar Grinden eller Bengt Ringvold!



Borger Moen på sin 85-årsdag. Han har fortsatt mye å fortelle om store og små begivenheter fra sine mange år i Grønnerudslunden.



Et bevende hjerte

Det var mårra den sjuende dagen,
i sløttønna,
og klokka var vælså åtte.
Han Alf og je hølt på med no' kakksløtt
på den bætán som blir att millom Homlegard'n og bækken,
akkurat på væstside ta låven, veit du:
Enga med villblomma,
lengsla,
drømma,
eitermaurtuven
og steina som gjorde at je måtte bryne i ett.
Sola var værm,
og'n Alf var alt blaut over riggen da vi tok fæm i åkerkanten:
Det rakle' i ei bjølle borti sammarsfjøset,
bækken svara
og ei homle fór frå barberkost tel barberkost,
hæll pakistanær som 'n Alf kalte dum.
Ei gullku oftne skalet sett og vingle' ut i den ventendes sammarsdagen
frå toppen ta et strå,
og stønna var stille, klar og rein.
Da såg je det:
nedslin og uanselig,
millom alle slags villblommer med fine færjer
og strå ta alle slag,
hælvta på skrå pekte det opp i lufta med hjerte som skalv.
Je lette ætter fleire, mæn fant bære dætta eine –
Han Alf vart interessert:
– Å er det som er så spesielt med dætta strået?
Je hølt det opp i den klare julimårrån,
førklarte så gøtt jeg kunne
om bevende hjerter som skjælver i det svakeste vindpust,
at slike er itte så vanlige herover,
og plukker du dum,
trenger du itte engon vatn i vasan.
– Å er det et slikt et, sa 'n Alf,
og 'n log itte,
før en over 70 år gammal livsfilosof
som har bodd aleine all sin dag,
har et hjerte som hælst slør i takt med de minste strå.
– Dættæ skær je ta vare på å gi tæl noen som vil ha det, sa je.
– Den kann nå itte væra storførlangendes hæll den da som får bære ett strå,
sa 'n Alf idet han kom sæ på beina att
og fortsatte lå-dansen:
– Mæn du veit, det er bedre å hølle greie på ett, enn en heil haug.
Visst, visst, sang det i skåret der 'n Alf slo.
Sant, sant, i mett der je banke mæ etter.

Hans Ludvig Fredheim



Jubileumsrennet i Kolstadbakken 1936

Mo Idrettsforening holdt 40-års jubileumsrenn i Kolstadbakken den 1. mars. Til denne celebre begivenhet hadde det innfunnet sig et stort antall deltagere og tilskuere i massevis. Der startet i det hele 75 mann i spesielt hopp og langrenn. Løipen var ca. 1 mil, og da terrenget var til dels meget vanskelig, var det opprettet en matstasjon og en kontramatstasjon for de som følte trang. Matstasjonen ble betjent av Bjarne Haug og Arne Haagenrud, som viste sig å være fullt habile riddere av den «gylne suppeøse» på tross av at serveringen var noe tørr. Den bestod bare av en milkjeks på mann. Det holdt på å bli en ulykke av rang idet rennets bikkje holdt på å spise opp hele matstasjonen, men den fikk dog også sin velfortjente kjeks til slutt for lang og tro tjeneste ved matbordet.

Av løpere som deltok for 40 år siden, startet bare én mann, Ole G. Myhrer. Han viste sig dog å være en fulltreffer av rang både i mila og i hoppet. Av andre notabiliteter startet både skorsteinsfeieren fra Mo og Sand, og de presterte begge et flott og «feiende» løp. Av andre løpere merket man sig Arnt Engen, vår gamle fulltreffer. Den gamle gnist hadde helt forlatt Hans Knapper og Sigurd Haug.

I ischiasklassen startet én mann,

Arne Haagenrud, så han var helt suveren. I sværvektklassen startet Klaus Kvernstuen og Hans Nordli med flere. De var støe i hoppet, men det var vanskelig å bestemme enten de stod eller falt, da de var så trillende runde at det ikke godt kunne avgjøres av dommerne enten det var den ene eller annen ende som var op. Hans Rogstad, Søren Finstad og Ragnvald Haug presterte et støtt og pålitelig løp, dog i et noe langsomt tempo. I en særklasse hvad teknik angikk stod Sigurd Nordgård, Kristian Vestvold, Nils Haagenrud og Marius Eriksfallet. Dette var veltrente karer som viste sig i sin gamle form. Ole Finstad viste også sin gamle kunst ved å ta til sig brorparten av bakkens luft ved satsen. Tormod Spilhaug hoppet lett og luftig. Satsen hadde realverdi, nedslaget var selverkjennende og svevet dagdrømmerens, dog noget tomt for socialreformatoriske problemer. Agnar Spilhaug virket noe stiv i nedslaget, riktig en stokkrørøver. I vuggeklassen startet Erling Skinstad. Han greide sin Bergenskvaring med glans.

Dommerne hadde et meget anstrennende og på samme tider ansvarsfullt arbeide. I løpet av kort tid var det utferdiget diplomer i blått og hvitt til samtlige deltagere. Det vil føre for vidt å referere premielisten.

Om kvelden var det stor fest på Øvrefjell, hvor Hemming Kolstad og frue hadde stilt hele sitt hus til dis-

Denne artikkelen sto på trykk i Glåmdalen i mars 1936



posisjon for Mo Idrettsforening, og her begynte det store lengderenn av alle aldre og kjønn til Alfred Haagenruds smektende toner. Her deltok vår gamle venn og konkurrent Einar Omberg fra Sør-Odal. Bjarne Haug holdt under festen et kåseri om ski og skibruk i Nord-Odal gjennom de de siste hundre år, og om 1896 som gjennombruddsåret for skisporten i Nord-Odal. Der blev videre under festen utnevnt endel æresmed-

lemmer. Det var de gamle skiveteraner Lars Fjeld, Oslo, Ole G. Myhrer, Mo, Julius Haugård, Mo, Hans Skinstad, Bergen, Hans Fjeld, USA og Erik Eier, Mo. Rennets læge var dr. Løfsgård både i hoppet, ved tidtagerbordet og ved festen. Vertskapet blev hjertelig hyldet av den begeistrede gjesteskare, og C. Nygård holdt tale for vertskapet og Fjellhaug poståpneri.

Referent



Arbeidspendling på 1860-tallet

At nord-odølinger reiser ut for å ta seg arbeid er ikke noe nytt, men mange er sikkert ikke klar over hvor langt mange faktisk «pendlet» for bortimot 130 år siden. Ola Kristiansen har funnet og skrevet av et brev sendt fra Malung i Sverige på slutten av 1860-åra. Brevet er skrevet av Lars Hansen Løkken etter at han og Ole Chrisoffer- sen Berger, begge fra Austvatn, var kommet fram etter en strabasios reise med karjol, ridehest, til fots og med robåt.

Kjære Kone og Børn. Jeg får skrive nogle Ord til dere og forteele at vi ere komne til vort bestemmelsested kaldet Hormens Brug i Lindalen, og paa reisen gik det godt.

Vi reiste første dag til Moe i Elverum, derifra til Axelhus. Fra Axelhus til Nybergsund, over Klare Elv til Landhandler Langraf i Trysil. Siden fik vi levere Kariolen og paa Fjeldet til O. Pedersen Skaaret i Jødalen, nemlig en Medeier i Holter og Borgens Eiendommer, og der blev vi modtaget paa en ubeskrivelig og kjærlighedsfuld maade. Der var vi i to nætter og en dag. Det var kostbare ting baade ude og invendes, ja han havde 20 Mælkekuer paa Fjøset, saa fede og blanke som en fed Hæst. Vi blev tragteret med Smør og Brød, Ost, Kjød, stegt Fisk i Smør og Gregre og

derpaa 3 a 4 Drammer Konjak i Maaltidet, men alligevel mange undskyldninger for at det var os for simpel Beværtning.

Ja saa reiste vi paa Fjeldet med 3 Hæster, en for at fragte Kufferter paa og 2 Rihæster. Ole P. Skaaret fulgte os til vort Bestemmelsested med Kompaas af Konjak. Vi reiste vilsene paa Fjeldet i 7 Timer i et Træk for Skød- den kom naar vi kom paa et stække og siden paa Aftenen Regn, Lineld, Tordenslag. Vi vare alle 6 Mand enig om at Nord var Syd, undtagen en gang sagde jeg Lars H. til Ole Chr. at dem reiste galt, men vi kunde ikke sige noget i den retning som var fremde. Telsist tog vi retning dit som Fjeldet luta, saa kom vi til en Aae som kaldes Bergeraae som vi reiste over om Morgenen. Der kjente ikke Ole P. sig paa Længe. Han var Vilsen til han tilade sig og drak, saa blev han ret igjen. Der vilte vi en liten stund, saa tog vi en anden vei op med Aaene. Saa kom vi til nogle Fiskere ved en Søe paa Fjeldet som havde Steenhus at boe i. Ved til dem skaffede dem om Vinteren, før paa Fjeldet findes ikke en Busk eller et Straae. Derifra var opsæt af Fiskerne Stenpungter til Veivisere til en Sæter som vi losere i, som vort Følge godt kjente sig. Saa reiste vi tilig om Morgenen og kom først til Hængaasen den 13.7., vor bleve vi forsint med Mad og Drikke paa Ole P. Skaarets Regning. Der-



fra til en Sæter som kaldes Bækken, derifra til Søen som er 20 Miil lang, med Roskarle.

Ja hos Fuldmæktig Grotting blev vi tragteret med Mad og Drikke saa at vi visste ikke vad det var som vi forsinte os med undtagen Konjak.

Ja vi har hørt snakke om dene Skovdragt og Størrelse paa den. Det gaar ikke før sig at fortæle hvorledes dær er med Master og Tømer. Vi kan staa paa et Sted og tæle til mange Tilter paa et Sted og dene Skov er 20 kvadrat Miile. Dene Ole P. Skaaret er en Mand saa Gemendslig og god i Ord og Gjærninger at vi ikke har truffet saadant Menisk. Tænk han er Mand for at skaffe 20000 Specidaler hvær Dag om dertil kunde trænges.

Jeg Lars H. og Ole Chr. Berger har leiet os et Kamer. Hvad Kost angaar kan vi ikke faa, men vi har ingen Nød for nogen Ting. Vi har Penger og Varer om hænder saa at vi Veier ud til Arbeidsfolk hvad som hælst. Smør 11 Øre Mørken, Meel pr. Pund 25 Øre, Caffé 78 Øre, Sukker 56 Øre, Fisk Sei 20 Øre, Sild 17 Øre. Melk er at bekomme i nærheden i Sætre hær-omkring. Her er anslaaet arbejdsudgifter til 10000 Rigsdaler af Insjonerer, men vi har ikke fulstændigt at gaa derefter. Hvært Stikke er udmaalt og udregnet baade Pris og Bredde og Længde.

Di faar fortæle Hans H. Vestby at han kan kome dersom han ønsker. Hvad Dagspris angaar saa er det høieste at vente 3 Spd pr. Dag, men hær er Akord at faa og den kan Fremtiden høine dagprisen paa. Marspenge bliver at bekomme naar di komer hær, imellem 2 & 3 Spd.

Her er Folk nok men hvad due-lighed angaar saa kan jeg ikke dømme endnu og jeg har Order paa at Arbeidet maa gjøres paa beste Maade som kan gjøres for Folk. Hvad kostning angaar er intet iveien for du kan tage med dig 3 Mand, nemlig Taasten Sørli og Kjøstøl Mellem, og prøv om Arne Engen kunde være med. Tag ikke med hvem som helst, da faar dem ikke Reisepenger. Tømmer hugst bliver hær i Høst efter sigende. Vi kan ikke fortælle om Pris derpaa.

Vænskabeligst hilset fra Lars Hansen og Ole Chr. Berger.

Skriv til os igjen, og Adresen er Lars Hansen Løkken i Malung. Fransstad og Hormens Brug i Sverige.

Både Lars og Ole dro etter en tid tilbake til Nord-Odal, men de slo seg allikevel ikke til ro; Ole Christoffersen Berger flyttet fra Berger til Knauserud under Nordset i Sør-Odal, før han utvandret sammen med familien til New Zealand i 1873. Lars Hansen Løkken ble i Austvatn til i 1884, da han 62 år gammel tok med seg familien til Minnesota. Lars døde i 1898 og Ole i 1917.




Ila ved Kølbråtåbærje'

Når det blir som mest urolig rundt en,
og da'a bære går tæl
hit og dit
og att og fram,
da er det fint å ha en atlas å slø opp i,
der en kan finna att
kjente plasser
sjøl om en aldri har vøri der.
Og er kartet detaljert nukk,
ser en at Spettdal'n og Sand,
Trautskogen og Tjennsjø'n
au ligger der dum støtt har løggi,
– gøtt å væta i ei urolig væl.
Mæn Kølbråtåbærje'
der'n far og je la opp ved
en heit sammarsdag,
– og ila innve' bærjveggen
der vi knelte, bles unna tørre barnåler og blar,
før vi kysse den reine vassflata
og saug i øss det
kalde,
klare vatnet,
fillte ratt hein våres
og kjølja heite ansikt,
før vi tok i vægen att på den tørre furumo'n,

– ila ved Kølbråtåbærje'
finner du itte på noe kart.
Mæn je veit at 'a ligger der.
Ei ile blir sjella tom,
og lætter je att aua,
ser je 'a.

Hans Ludvig Fredheim



Per Fløtten – «værermann» med mange interesser

Vi møtte «værermannen» Per Fløtten en septemberdag da regnet strømmet ned. Han hadde allerede foretatt sin offisielle nedbørs-måling, men viste oss likevel hva han må gjøre hver morgen klokka 8 – hele året. Vi var først og fremst kommet for å høre om nedbørsstasjonen som familien har betjent siden 1895, men fant fort ut at denne mannen ikke har fritidsproblemer.

– Jeg er vel litt av en arbeidsnarkoman, uttaler den spreke pensjonisten. Per Fløtten er blid og pratsom. Vi ble fort kjent med han, for han virket åpen og liketil. Han har kunnskaper om så mye, fra meteorologi og idrett til politikk og regnskap. Og alt vi spurte om, fikk vi svar på.

«Værermann» i 32 år

Per Fløtten bestefar, som var lensmann i Nord-Odal, tok i 1895 på seg oppgaven å måle nedbøren for Meteorologisk Institutt. - Stasjonen offisielle navn er Nord-Odal Observasjonsstasjon, forteller Fløtten. Siden da har stasjonen blitt betjent av hans far, og fra 1967 har Per Fløtten hatt ansvaret.

Artikkelen er skrevet av ungdomsskoleelevene Marius Bjørnstad og Lars Ole Brubakken Vik i samarbeid med lærer Ingegerd Tronbøl.

Hver morgen klokken 8 blir nedbøren målt forskriftsmessig, og måleresultatet blir notert ned. Han må også notere karakteren på nedbøren, om det er sludd, snø eller regn.

Om vinteren må snøen i beholderen smeltes før måling, og han måler også snødybde og i hvilken grad snøen dekker landskapet.

Hver fredag sendes informasjonen til Meteorologisk Institutt på et spesielt kort.

– Jeg observerer bare været, jeg spør ikke, sier han med et smil.

– Tror du på på gamle værtegn?

– Gamle værtegn og værmerker er interessante. Men mange kan være motstridende, og derfor blir feilprosenten for stor. Jeg fester mer lit til værtegn knyttet til dyr – det virker mer sannsynlig.

– Men hva skjer med målingen når du er syk eller på ferie?

Han forteller at han må skaffe vikar selv, og det har gått greit hittil. Vi lurte på om han tjener bra på denne jobben.

– Bestefar hadde 20 kroner i året, sier han lurt.

– Jeg tjener selvfølgelig en god del mer enn det, så jeg synes betalingen i dag er brukbar, tross alt.

Begynte i 1942

I 1942 begynte Per Fløtten å måle temperaturen av egen interesse. Nå måler han for «Glåmdalen» og Forsøks-



ringen. Han regner ut middeltemperaturen for hver dag. - September i år har vært den mildeste av alle siden 1942, forteller han.

Tidlig interessert i politikk.

Vi visste at Per Fløtten var politiker, og vi lurte på når han ble interessert i politikk.

- Det var da jeg fikk stemmerett som 21-åring. Da ble jeg medlem av Senterpartiet, som den gang het Bondepartiet.

Han forteller at han ble valgt inn i kommunestyret i 1963, og har siden sittet i 24 år. Han var kirkeverge i 8 år, og da kunne han ikke sitte i kommunestyret. Han har vært med i flere kommunale råd og utvalg opp gjennom årene.

- Du må gå på mange møter?

- Kommunestyret møtes 6 til 8 ganger i året. Men utvalgene har møter

oftere, så det blir mange møter, ja.

Opptatt av barn og unge

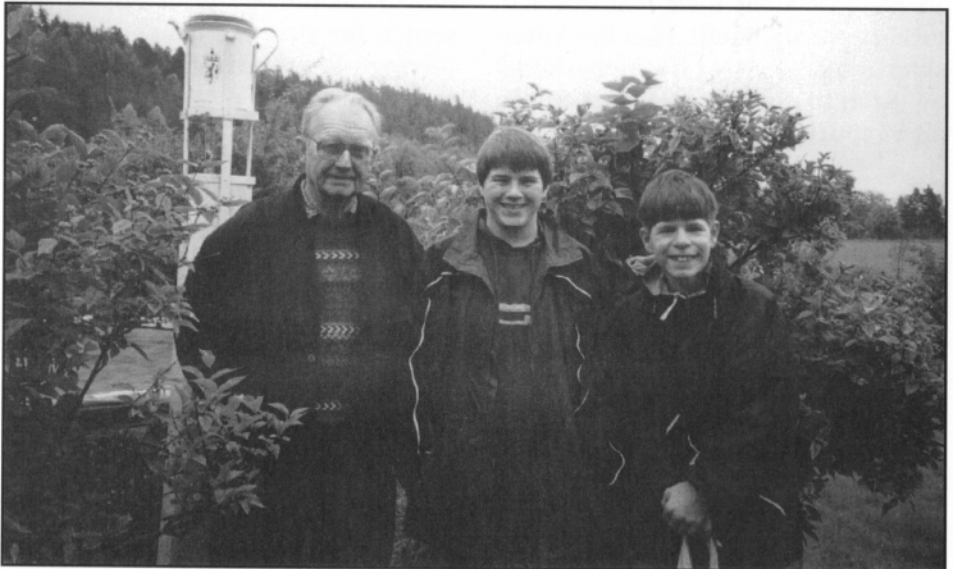
Vi lurer på hvilke saker han er opptatt av. Han sier at han har vært opptatt av tiltak for barn og unge. Men nå som han har blitt eldre selv, er tiltak for eldre blitt hjertesaker. Det gjelder eldreomsorg generelt, og spesielt utvidelsen av sykehjemmet.

Idrettsmann, idrettsleder og hoppdommer

Vi ber ham fortelle litt om idrettsmannen Per Fløtten.

Per forteller at han ble tidlig interessert i idrett. Han hoppet på ski fra han var i 7-årsalderen. Han likte aller best å hoppe på ski, selv om han drev litt med andre idretter. Han har blant annet fått æren av å være prøvehopper i Holmenkollen.

Han har også sparket fotball for



Per Fløtten sammen med Lars Ole Brubakken Vik og Marius Bjørnstad foran målestivet med den norske løve på beholderen.



Sand IF. Dessverre ble det lite organisert idrett under krigen.

– Men jeg har hatt mange administrative verv. Jeg var formann i Sand IF i to år, og ellers har jeg hatt andre verv i årevis.

Han forteller at han har vært hoppdommer siden 1954, og han er fortsatt aktiv forbundsdommer.

– Vi har hørt at det lå en hoppbakke med stillas på jordet ditt?

– Ja, Sand IF fikk bygget denne bakken i 1955. Hopperne våre måtte trenes seg til å stå på stillas, for det var vanlig mange steder. Og interessen for skihopping var på topp på den tiden. Dessverre måtte bakken rives omkring 1970.

Plantevernmidler og regnskap

Telefonen har til nå ringt to ganger. Per Fløtten forklarer at han driver en liten butikkvirksomhet – han selger plantevernmidler.

– Det er nå mest aktuelt i sommerhalvåret, legger han til.

– Men det kommer en kunde om ikke lenge.

Vi har kikket litt rundt i det lille kontoret, som er overfylt med protokoller, bøker og all slags kontorsaker.

– Det er ikke helt ryddig her, sier Per Fløtten litt unnskyldende. Jeg fører regnskap for noen personer, og da arbeider jeg her.

– Har du enda flere jobber?

– Jeg er formann i Overformyndert. Det er sånn omtrent 10% stilling. Jeg liker å ha noe å drive med. Dere kan vel kalle meg en arbeidsnarkoman, sier han og smiler.

– Ja, så må jeg fortelle at jeg har fått interesse for data. Jeg gjennomførte et datakurs nylig, og det ga mersmak.

Vi er helt matte. Tenk å ha så mange oppgaver og tydeligvis «kose» seg med dem!

Plukker tyttebær

– Hvordan holder du deg i form? Lurer vi.

Han sier han liker å gå tur, og han synes det er trivelig å plukke tyttebær.

– Men tro ikke at jeg aldri er skral, sykdom kan ramme alle.

Vi tror at en person som liker å drive med så mye, holder seg i form gjennom det. Vi har hørt at det er bedre å ha for mye å gjøre enn for lite. Det er like viktig å «trimme» hodet som kroppen.

Da vi vandrer derfra, har vi fått noe å tenke på.

Dagen etter kan vi lese i Glåmdalen hva Per Fløtten har funnet ut gjennom sine nedbørsmålinger for september. Over 120 mm nedbør er mot normalt for Nord-Odal, uttaler han til avisen.

❦ ❦

En samtale med den ældste

Følgende er et avisintervju med Søren Sørensen Rognstad fra 1916. Søren var f. 1826 på Skyrud under Nordre Berg og døde i 1919. Han ble gift i 1849 med Kari Bergersdatter fra Søstua Knapper (1826 – 1901). Søren brøt opp plassen Rognstad og flyttet dit i 1862. Rognstad lå nord for Skyrud, der Solør-Odalsveien starter. I følge folketellinga for 1875 fødte de 1 ku, 4 sauer og 1 geit på plassen. Rognstad ble nedlagt i 1947.

Gamle Søren Rognstad i Mo i Nordre Odalen fyllder i dag 90 aar. Det er i den anledning han har latt sig fotografere sammen med sin søn, sønnesønn og sønnesøns søn, som alle bærer navnet Søren.

Den gamle husmand har i 62 aar bodd paa pladsen Rognstad, og ser ut til at skulle bli boende der i mange aar endnu.

– Har de aldrig været syk?

– Nei, sier gamlingen. Sygdom viste vi ikke no av før i verden; vi hadde jo verken doktor eller mediciner eller slikt, og da vet du, folk var friske. Og saa levde vi paa grøt og velling og arbeidet sent og tidlig.





– Det er store forandringer her i Mo fra den gang, De var ung.

– Denne pladsen her var tykke skogen, da jeg begyndte. Jeg husker godt, at jeg gjette sauer i skogen her, da jeg var otte aar, og graabeinen var slem den gang. Det hændte at han kom tæt indpaa saueflokken min, og det var ikke saa greit at være smaagut da. Sauene trængte sig rundt mig, og det eneste jeg kunde verge mig med, var de kvister jeg fandt. Graabeinen for ofte stygt med sauene. Og bjønn var ikke likere. En gang rev han i hjel 14 sauer paa en nat like nordenfor pladsen her. Nu er baade graabein og bjønn borte – ja sau med, for den saks skyld. Nu er alt annerledes. Vi hadde ikke engang en kræmmer i

bygden den gang. Vi maatte hente varer helt fra Kristiania; det var hos kjøbmand Evensen i Brogaten vi handlet, og det var gjerne at gaa landeveien til byen. Men vi hadde go helse. Vi brukte havren til menneskemat den gang, men nu æter hestene op'n – er det krestelig slikt?

– Har de gaat paa skole?

– Vi hadde litt omgangsskole. Husbondungerne lærte at læse, skrive og regne, men vi husmandsunger lærte bare at læse.

De gyldne akre, som bølger omkring hans lille hyggelige stue, fortæller allikevel, at han med den lærdom, han har faat, har gjort et godt livsværk.

På en side i en gammel bibel er et bilde fra Rognstad limt inn. Personen forrest på bildet er ukjent. De andre er (f.v.) Einar Sletta, Ågot Sletta og Kari Myren.

Bildet på forrige side, fra høyre: Søren Sørensen Rognstad, f. 1826 på Skyrud. Flyttet til Rognstad. Døde 1919.

Hans sønn Søren Sørensen, f. 1849 på Rognstad. Flyttet til Knauserud og deretter til Vangen.

Hans sønnesønn Søren Sørensen, f. 1873 i Vangen. Flyttet til Nordre Morterud. Døde 1957.

Hans sønnesønns sønn Søren Sørensen, f. 1896. Flyttet til Finstad i Fjell. Døde 1971.

Det hører for øvrig med til historien at året etter at intervjuet ble gjort, dvs. i 1917, fikk gamle Søren Rognstad en sønnesønns sønnesønn som også ble døpt Søren (Søren Finstad).





Ungdomslivets «farer» anno 1903

Den følgende meningsutveksling om ungdomslivets «farer» er hentet fra medlemsavisa til Sand Ungdomslag. Laget ble stiftet i 1898, og i mange år skrev medlemmene innlegg i en protokoll som ble lest opp på møtene. Noen skrev av kjente dikt og fortellinger; andre diktet selv eller skrev mer eller mindre saksorienterte meningsinnlegg om ting som rørte seg i tiden. Som det framgår av innleggene (anno 1903) var de også tidlig i vårt århundre opptatt av de samme problemene som vi strir med i vårt moderne samfunn...

Fra et anonymt medlem av ungdomslaget:

Nu har vi gjort et stort fremskritt i ungdomslaget. Vi er nu komne saa langt, at vi kan ha møde hver maaned, og saa er der valgt 3 kommiter til at ordne med forskjellige ting, og saa har vi avisen, som endnu ikke har faat noget navn.

Vi kan nu sige, at vi er langt på vei, men endnu er der noget, som maa gjøres, hvis «gaardmandskjerringerne» med tryghed kan la sine smaa-jenter gaa paa møderne. Jeg foreslar derfor, at der vælges en fjerde Komité, en opsynskomite der har at se efter, at ikke gutter og jenter

gaar «armiarm» hjem fra ungdomsmøderne.

Faar vi, af de fornemste folk i ungdomslaget valgt et saadant opsynsudvalg, saa tror jeg nok, gaardmandskjerringerne kan være uden bekymring for sine smaa-jenter den gang de er paa ungdomsmøderne.

X

Mathea Trøften svarer:

Har der før været skrevet anonymt, skal der nu komme et stykke undertegnet med fuldt navn. Jeg er taknemlig for at foranstaaende er indkommet, fordi jeg nu kan faa lov til nærmere at omtale de ytringer som ligger til grund for stykket.

Der var ogsaa et ord som jeg tror kanske er blit misforstaat. Ordet «fornem». Lad mig gjenta, hvad jeg paa Trudvang 29ende december f. aar anførte af Bjørnsons tale. «Vi norske maa bli et mer fornemt folk. At være fornem, det er at vide hvad der hører til et menneskes værdighed og dernest at forstaa at hævde dette». Med andre ord, at kunne sætte sig selv paa den rette plads og med ære og efter evne fylde denne.

I denne forbindelse sa jeg: Det er ikke fornemt af de unge og ældre med at drikke sig fulde. Det er ikke fornemt af de unge jenter aa le aa fjase aa danse med drukne gutter – aa hvis jenterne holde sig for goe til dette, vilde snart gutterne holde sig



for goe til at vise sig i den tilstand.

Dernest at jeg havde hørt, at gutter og jenter som ikke var forlovet brugte at gaa «armiarm» hjem fra ungdomslagets møder om natten, og, hvis dette var sandt, vilde jeg si, at sligt ikke er fornemt. Det er under de unge gutters og jenters verdighed naar de vil holde sig selv i øre.

Dette staar jeg fuldt ut ved og er gla for at faa gjenta det i dag i en gammel ungdomsvenns nærvær. For, naar vi har været med at stifte et ungdomslag og staar som leder for det, er det vor ret og vor pligt at paatale det, naar vi hører om et eller andet som kan skade lagets eller de enkelte medlemmers anseelse.

Det er sagt, at en slig uskik som den paatalte raar baade her og i andre bygder som ganske almindelig – at det er bare jeg som er uvitende om det. Jeg har været hele og halve aar i Trøndelagen i forskjellige bygder, i Telemarken, i Østerdalen og Gudbrandsdalen, og paa skolens og ungdomslivets omraade, hvor jeg har haft øine og ører med. I de dele av norske bygdelag som ligger nærmest byerne er denne «nattevandring» mellom gutter og jenter værst. Og den goe tone i bygden har kaldt det aflægger af gate-flokse-livet. Og det har noget at sige, at en god tone blir holdt oppe mellem folk, og det er ikke god tone at si, at en slik skik er i orden.

Vi ved alle, at der er mer og mindre heldigt-stillede hjem. Den ungdom, som vokser op under daarlige – moralsk daarlige forhold i hjemmet – den maa vi holde mere undskyldt end andre i saa maade heldigere stillet. Det har været vor mening,

at det skulde trække frem til det gode, at der ved ungdomslaget skulde skaffes møde mellom alle klasser, fra alle slags hjem og forhold. Og vi har tænkt og tror at den ungdom som kommer fra de moralsk bedre stillede hjem sidst av alle ville være med paa – paa nogensomhelst maade ved sin færd at nedsætte ungdomslagets i bra forældres og andre folk omdømme. Sker dette, da gaar det med os den vei, som høna sparker.

29.3.1903 *Mathea Trøften*

Senere på året fikk Mathea svar:

Jeg vil for al del ikke, og heller er jeg saa god, at kun indlade mig til at diskutere med de kloge hoveder, angaaende den sag, som var oppe paa ungdomslagets møde den 29-3, om unge gutter og jenters forhold til hverandre. For mig, og for mange andre ogsaa, tror jeg den sag blir lidt forvidløftig at greie, og jeg tror det er bedst, at gutter og jenter faar greie den sag sig imellem, og at andre ikke blander sig alt formeget op i den sag. Meningen med af mig indsendte artikkel merket X var den, at jeg syntes det burde tænkes lidt mere paa endel av hvad Mathea Trøften sagde paa Trudvang den 28-12.

Jeg syntes nemlig at det var lidt upassende ved en anledning, hvor der var samlede baade medlemmer og ikkemedlemmer. En hel del havde ogsaa taget sig lidt af flasken, og til at tale om noget saadant ved folk som er lidt paa en kant, tror jeg kan lidet nytte. Det vil, hos en stor del, bare vække forargelse, og det er efter



min mening ikke heldigt for ungdomslaget. Min opfatning af ungdomsarbeidet er, at det bør virkes for alt som er sundt og godt for ungdommen, men først og fremst maa man søge at samle saa mange medlemmer som mulig; men det gjør man ikke ved noget saadant, som vækker misnøie og forargelse hos ungdommen. Jeg hørte mange paa Trudvang, som sagde at de var glad de ikke var medlemmer, for da havde ikke ungdomslagets bestyrelse noget at sige over dem, og at de ikke vilde være med i laget og staa under kommando af den og den, o.s.v. Skal ungdomsarbeidet gaa fremover, saa tror jeg det er langt bedre at sige sin mening paa møderne, og være mer forsigtig ved saadanne anledninger som ovenfor er omtalt. Det er altsaa min mening om denne sag. Kan godt hende jeg har taget feil, og kan man overbevise mig om det, saa bøier jeg mig for det som er ret. Men en ting er jeg overbevist om, og det er, at forholdet mellem gutter og jenter som følges fra ungdomsmøderne, og ellers ogsaa, ikke er saa, som mange tror. Galt kan det nok være, men værre blir det gjort, og en liden ting som gaar fra den ene rørforfatter til den anden, til slut blir en historie saa lang, at den fylder deres forhandlingsprotokoll til siste blad.

X

Debatten i lagsavisa ble avsluttet med dette innlegget fra Mathea Trøften:

Bare et par ord til avslutning av denne diskusjon, som vel folk nu er

kjed av. Det kan opplyses, at det var meget faa fulde folk paa Trudvang 28-12 1902, sa vi har sjelden paa dette sted haft saa lidet brug for tilsyn. Dagen efter blev ca 20 nye medlemmer indmeldt, saa vi tør da tro, folk ikke havde ladet sig skræmme fra os.

Til Xs bemærkning om, at det gjælder i ungdomslaget at faa samlet saa mange medlemmer som muligt, kan vi svare: Nei! Det gjælder at de der vil være med tar ansvar og vil gjøre noget. Er den vesle kjærne god og fast, kan væksten med tiden bli stor. Da vort u.l. for snart 5 aar siden blev stiftet, var hovedformaalet: «At bidrage til fremme av et sundt og vakker ungdomsliv i bygden». Sker der noget, som peger i en modsat retning er det styrets pligt at paatale det, og en slig grei, aaben udtalelse, hvori der ikke findes spor av bitterhet og spot, den bør taales.

Jeg kjender til et u.l. i amtet, hvis bestyrelse er saa slap og hvis anseelse er saadan, at ordentlige folk bare holder sig unna. En slig stilling vil vi ikke bære ansvaret for, at laget kunne komme i.

Det heder, at gutter og jenter bør greie den sag, her har været bragt paa bane, sig imellem uden paatale af andre. Paa en maade ser vi, hvor langt tusinder greier det alene. Jo saa langt, til den ene part reiser sin vei og den andre sidder igjen i sorg og fortvilelse, og ikke kan greie sig alene. Jeg behøver ikke at følge dette videre, livet taler her rundt om os. Men hvad var ofte den tilsynelatende uskyldige begyndelse? Mon ikke ofte det klineri som først brød bluferdigheten ned mellem de unge.



Nei, vi staar ikke paa noen maade alene, uafhængige av hverandre. Vi har alle ansvar for hverandre, for hvert ord og hver handling. Vi kan gi et andet menneske et stød henimod en feil retning og kan komme til at bære mere end den halve skyld derfor. Det regnskab, som engang skal avlægges for hvert utilbørligt ord vi har talt, gaar vel nærmest ud paa hvormeget vi har vildledet vor næste dermed.

At en upassende opførsel blir paa-talt med kritik, det maa vi ikke ønske skal være anderledes. Hvis al slags opførsel taales, da er opfatningen, tonen afslappet og grænsen for, hvad der er værdigt og uværdigt for et menneske blir flytende.

I en bekjent stor by i det gamle Europa blev tonen mellem folk saa raa, at mand og kvinde upaataalt kunde tillate sig alt, hvad de enddog i den vildeste drukkenskab kunde finde paa. Tilslut blev dette folk saa gennem usædeligt, at det gik til grunde

og staar som et avskrækkende billede for alle.

Avsnittet i Verdenshistorien heder: «Romerne. Ingen maa tro, at folket faldt slig med en gang. Men naar blufærdighedens værn først var gjen-nembrudt, gik det i smaa steg stadig nedover, indtil al skamfølelse var dræbt og udryddet.»

Over et saadant avsnit i folkenes historie har en god mand skrevet: «Reis dig du folk, staa op fra de døde, afmal os dit fald, forkynd os din brøde. Advar oss mod udslettelsens dom, vis oss hvorfra din frelse kom!

Med det gode ønske for Sand Ungdomslag at det maa hævde sig som et godt og sundt lag som kan vide at bevare sig et godt rygte for gode sæder og saaledes vinde tillid og anseelse hos unge og gamle, avsluttes hermed denne diskusjon i avisen.

15-8-1903 Mathea Trøften



Lausteinner

Je minnes en dag i frå millomkrigsti'n,
ein heikjøpær kom i ein rask sjuss tel gards –
mens gamprompa roterte bar det i ring
rundt tunet før kusken fækk vikt alt på plass.

Og hæsten drog langvogn, der hønna på framvogn
ga spenntak så gubben fækk stramme tel stopp.
Før sikkerheitsskull knæpt'n hæsten tur dragom
før vi tok og læste tre heibunter opp.

Og buntæ var store og tonge dein tia,
før vækta var hært-anne-hundre på hør.
Dein fræmre og bakre vart vælte på sia
ta midtbunten som låg med smalkanten ner.

Hann bæssfar, han bau inn på kaffe og dram,
før handæl dein skulle gå skikkelig før sæ.
Mæn, fist lirke heikjøpær'n nistpakka fram,
med bakelst og flæsk, der je au fækk smakæ.

Om tugginga gjord'n litt trist og sliten,
før lausteinnæ itte satt slik de skulle,
så gliste'n da'n bæssfar kom med akevitten
og hælte to dramglass rågå fulle.

Og kjøper'n fækk bæe, ja, «ein i hørt bein»,
slik skikken nå var dein gongen ein fote,
så itte ein skulle gå haltenes hem,
om her veinte sjuss både melut og mote.

Ja, her var det sjanse før sno i barten,
før etterat gampen var knæpt i dragæ,
så sågs kun i støvski'n øræ på Svarten,
som nilengte hemmat åt hamnehagæ.

Så pompe je sikkæl og fór etter sjussen,
før dettæ såg stigt ut, je innrømmer det.
Ved nord-Krappel kneiste ein heibunt i grusen,
mæn je stante fist ved eit gebiss ved Hee.

Je famæ opp tønngar'n og trampe mæ fram.
Ved Sandsbrua låg au eit heibuntbæst.
Heldigvis fant je snart sjussen med han
som hadde gitt mæ både bakelst og flæsk.

Da je tok å rækt'n tanngibissraden
og telbau å hjælpæ'n med buntlasse hass,
da gret'n og famæ på boksebaken:
«Takk, gudsjeløv, nertein de er da på plass!»

Egil Fredriksen

❦ ❦

Den første lastebilen i Knapper

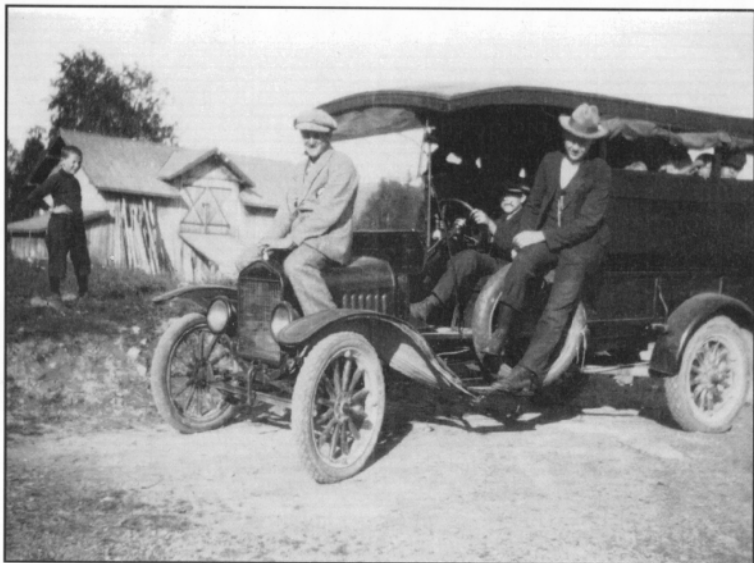
«Den beste bilen i verda er den som han har nå – du skulle bære høre hvis motor'n ville gå!» Om det var O.A. Sæthers lastebil nord i Knapper som var opphavet til Vidar Sandbeks kjente vise er vel lite trolig. Men startproblemer oppsto det også for Sæthers bil, særlig om vinteren med mange minusgrader. Da kunne det bli flere omdreininger med veiva før motoren begynte å putre. Så var det på med sauskinnspels, lue og votter før kjøreturen tok til. Varmeapparatet var ikke oppfunnet på den tida, og lite hadde vel det hjulpet så lenge pedal-Forden var åpen og uten dører.

Opprinnelig var det firmaet «Nord-Odal Trafikk» i Sand som i 1918 kjøpte to pedal-Forder som gikk i kombinert last- og persontrafikk mellom Skarnes og Sand. Etter noen år gikk firmaet i oppløsning, og kjøpmann O.A. Sæther overtok den ene bilen, mens Theodor Holtet tok den andre i bruk i Sand.

Som kjøpmann var O.A. Sæther avhengig av å hente gods på Skarnes. Varene kom med tog fra Oslo, og for det meste ble de fraktet med dampbåtene på Storsjøen så lenge sjøen var åpen. Men da Odølingen måtte legges opp i 1918 og Storsjø seks år senere, skapte dette transportvansker

Av Ole Erik Eier

*Pedal-Forden
avbildet ca.
1927 på
Harestad i
Knapper. På
motorkassa
sitter Fritjof
Knapper, bak
rattet skimtes
Anders Sæther,
og på reserve-
hjulet sitter
Engebret
Bjørnstad.*





for kjøpmennene i Nord-Odal. En tid ble hest og vogn benyttet, men da gikk hele dagen og vel så det før Skar-nesturen var gjennomført.

O.A. Sæther kjørte aldri bilen selv fordi han var handikappet med et strakt bein. Sjåfør var for det meste Einar Berg Fossen, men det hendte også at Sæthers eldste sønn, Anders overtok rattet.

Det ble mange turer til Skarnes for å hente varer. Av og til kunne det også være med passasjerer som skulle en tur til Skarnes eller Sand, og det kunne til tider være tunge lass hjem-over. Vegene var smale og kronglete,

så kjørekomforten var ikke den aller beste.

Det fortelles at flere folk i Fjell krets samlet seg ved storvegen for å be-skue at noe så sjeldent som en bil skulle komme kjørende. Det var ikke hver dag det skjedde. Særlig var det folksomt i den bratte bakken på gam-levegen fra Ner-Fjell og opp til Klopp-myra. Her måtte bilen rygge oppo-ver. Grunnen var at pedal-Forden ikke hadde bensinpumpe, slik at bensin-røret ble tomt og motoren begynte å fuske eller stoppe helt i sterke hellin-ger. Snudde man bilen, kom bensin-



Pedal-Forden på Knappergar'n med familie og venner. På bildet ser vi fra venstre Frida Sæther, Ebba Bjørnstad, Olga Sæther med sønnen Fredrik på fanget, Kari Sæther, ukjent, mann med skyggelue ukjent, de to småjentene foran er Johanne og Olaug Sæther, Sigmund Magnesholen, Einar Berg Fossen, småjenta foran er ukjent, Thea Ånerud, Engebret Bjørnstad, Anne Sæther, Berthe Knapper, Anders Sæther og Per Mobråten.



Bildet viser hvordan bakparten av O.A Sæthers pedal-Ford ble til henger, og dermed gjorde det mulig å transportere tømmer med Klaus Kvernstuens lastebil. Bildet er fra 1930, og personene på lasset er ukjente.

tanken høyere enn motoren, og bensintilførselen var sikret.

Rundt 1930, da det ble opprettet fast godsroute mellom Skarnes og Knapper, solgte O.A. Sæther lastebilen. Erling Magnes kjøpte den, men den ble stående en tid før Klaus Kvern-

stuen kjøpte bakparten med hjula og laget en henger til tømmer- og vedtransport. Motoren ble tatt ut og brukt som drivkraft for vedkapping og tresking. Dermed kan vi slå fast at pedal-Forden til kjøpmann O.A. Sæther ble solgt i laus vekt!

❁ ❁ ❁

Århundregudstjenesten 14. desember 1900

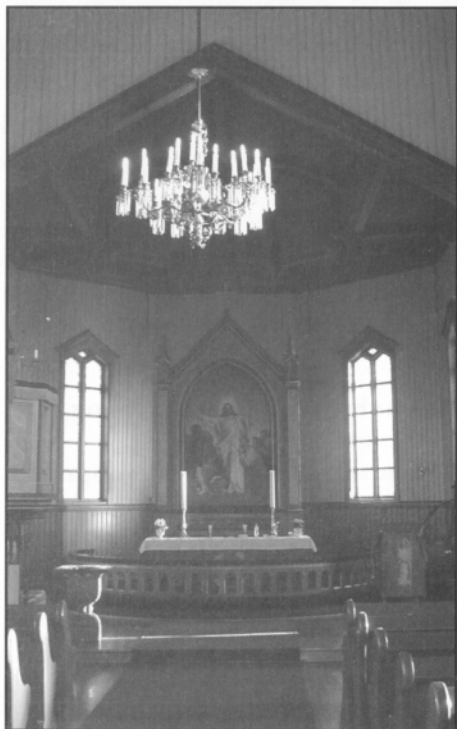
Kirketilsynet i Sand sogn hadde møte den 14. desember i året 1900. Det var bare én sak å behandle, og om den måtte det skrives til herredsstyret:

Ved Kgl. Resl. av 17. november dette år er det bestemt at i anledning av det nye århundret skal det holdes gudstjeneste i rikets kirker førstkomende nyttårsnatt. Som følge herav må gudstjeneste bli forsøkt holdt også her, i hovedkirken, den angitte tid.

Men da blir det nødvendig å få anskaffet midler slik at kirken kan bli tilstrekkelig opplyst. Det finnes nå kun en forholdsvis liten lysekroner i kirken, og om den blir tent, er det helt utilstrekkelig. Med den alene, vil det bare bli halvmørkt, og aldeles umulig å se i kirken. Det er en mangel ved vår kirke at det i den ikke finnes de nødvendige apparater for tilstrekkelig lys, og denne mangel var det ønskelig å få rettet på, nå ved denne ansporende anledning. Vi har enstemmig besluttet å kjøpe:

10 stk. 3-armede lysestaker a 6/00	kr. 60,-
2 par lysestaker (til prekestol og orgel)	12,-
10 pk. kronlys a 0,50	5,-
Petroleum	2,-
6 stk. smålamper a 0,50	3,-
Oppsetning og frakt	8,80

Hvordan det kunne virke på menigheteten å komme til en forholdsvis opplyst kirke sene kvelden, kan vi et lite



Denne lysekrona ble kjøpt inn til århundremarkeringen i 1900.

inntrykk av fra en av den ti år gamle Sigurd Hoels stiler:

«Om nyttaarsnatten var det fest i alle landets hovedkirker, fordi aarhundredet var slut. Jeg var i kirken. Der var det vakkert. Det var lamper rundt veggene, og lysekronen var tændt. Kirken var aldeles fuld av folk. Thi de mente, at sligt fik de aldrig se mer. Og det havde de nok ret i ogsaa.»

Av Liv Breiby Jensen



Austvatn skole 1905



1. rekke fra venstre: Reinhart Myrer, Einar Køien, Adolf Verket, Ole Sorknes, Torolf Diesen, Oline Lier, Karoline Flugind (gift Åbråten), Ragnhild Hagen (Engebråten), Gunda Nordli (Amundsen), Olga Iler, Aagot Hagen (Hansen) og Jenny Hagen.

2. rekke f.v.: Martin Sørkedalen, Hans Flugind, Sjønne Hee, Arvid Løfsgaard, Reidar Løfsgaard, Gunder Bergsvangen, Randi Myra (Neskvern), Gunda Sannerud (Stensby), Gina Flugind (Brenna), Kari Holt (Bergsvangen), Ingeborg Bergestad og Anna Granli.

3. rekke f.v.: Hans Høiby, Bjarne Finsrud, Magnus Myra, Sigurd Bjerke, Arne Tømterud, Per Lensebakken, Hans Bergsvangen, Anna Bergestad, Mathilde Storbraaten (Ødegård), Anne Enerhaugen (Malerud), Signe Tømterud (Sorknes), Gunda Lund og Agnes Vestby (Viken).

4. rekke f.v.: Hans Daanaasen, Rolf Bakken, Ragnvald Enerhaugen, Torstein Granli, Sjønne Sannerud, Kristoffer Granli, Sigurd Trøseid, Olga Køien (Enerhaugen), Karen Køien (Åsen), Emma Eriksrud (Torgunrud), Klara Finsrud (Engen), Borghild Pilterud og Helga Verket (Løfgren).

5. rekke f.v.: Erik Lier, Trygve Hagen, Hans Øverby, Per Nordli, Søren Myra, Leiv Bergestad, Ole Bjerke, Aasta Bergestad, Agnes Trøseid (Haug), Ellen Løfsgaard, Anna Sannerud (Bekken), Hanna Flugind (Ringvold) og Helga Finsrud (Storbråten).

6. rekke f.v.: Lærer R. Larsen Bergestad, Ola Enerhaugen, Søren Løkken, Reinhart Storbraaten, Johan Sannerud, Fredrik Bergestad, Mina Trøseid, Klara Storbraaten (Blådammen), Karoline Myra, Mathea Verket, Marthe Lensebakken (Bergsvangen) og lærer Kari Lien. I døråpningen t.v. står Anne Nordli.



Bever



Etter rundene i morgendisen – på det stille vann
er det på tide å jumpe opp på det tørre land.

Ovafor fløterdammen, hvor jeg bygger og bor
trives vi begge – både beverfar og mor.

Her har jeg min teig – full av ørder og bjørk
med masser av kvist og nydelig børk.

Der står kjempetreet som jeg skulle hatt ned,
jeg tror jeg hogger tenna med det samme i det.

Om stubben blir høg gjør ingenting,
der flisene fyker fra ståltenner i sving.

Samme for meg hvor storbjørka detter,
fra den sylkvasse stubben jeg raskt unna spretter.

Strevsomt – men godt – er livet ved åkanten,
men en må være på vakt – det er jammen santen.

Når farer på tobein eller fire dukker opp,
da forsvinner jeg fort – plopp, plopp!

Hugo Engen



Smiaua ved Trøbrua

Mange arbeidsplasser har dukket opp og forsvunnet igjen gjennom årenes løp. En av disse var «smiaua hass Ole Damma». Tett inntil riksvei 209 like nord for Trøbrua i Gardvik, ligger en lav rødmalt bygning som i dag er nesten skjult av løvkratt. En gang for ikke så lenge siden var dette en travel arbeidsplass og et samlingssted for folk i Gardvik.

Ole Dammen (bildet) var født i Sør-Dammen i 1904. Faren Johannes Brede-sen var smed «til husbruk», men Ole hadde lyst til å gjøre dette til sin levevei og gikk i lære hos



Sofus Kristiansen, som drev smie på Østmojordet, omtrent der som eldresenteret ligger i dag.

Etter endt læretid startet Ole egen smie i 1928 og flyttet farens smie fra Sør-Dammen og litt lenger nord, dit Rudolf Haugen senere bygde hus. Her drev han også skostall og hans første læregutt i smia var Håkon Kirkemo. Etter hvert som oppdragene økte, bestemte Ole seg for å utvide, og bygde ny smie nord for Trøbrua. Dette var starten på en forholdsvis kort men hektisk periode i det som kanskje kan

kalles en glansperiode for området rundt Trøbrua.

Sparkfabrikk

Ole må ha vært ganske kreativ, for han nøyde seg ikke med å være en tradisjonell bygdesmed. Han drev bl.a. produksjon av tømmeresakser og i de nye lokalene startet han sykkelverksted i tillegg til smia og måtte snart ansette flere folk; Brede Austgård, Johannes Dammen, Torkel Furulund og Johan Østli var blant de første. Ideene satt løst hos Ole, og omtrent ved begynnelsen av andre verdenskrig utvidet han virksomheten enda en gang, nå var det en sparkfabrikk som ble etablert.

Rudolf Hagen, Sjønnø Rønning, Ole Haugen og Johannes Dammen hadde ansvar for sparkproduksjonen sammen med Henry Trønnes som også var hovslager.

Egen «odalssykkel»

En stund etter krigen sluttet sparkproduksjonen, men noen nedtrapping av virksomheten var det allikevel ikke snakk om; nå var det en sykkelfabrikk som ble startet opp. Virksomheten baserte seg i første omgang på lisensproduksjon av sykkelmerket «Rival», men Ole spilte også på bygdefolks patriotisme og fikk en avtale med «Rival» om å lage en egen modell bygd på de samme delene. Denne sykkelen fikk navnet »Odal».

Retten bak smia ble det bygd et snekerverksted som Kåre Olsen drev. Her ble det blant annet laget treverk til



hesteredskapen som ble produsert i smia. Et lite apropos til hester; Ole Østli forteller at når hestene på Garvik skulle skos, ble de fulgt til smia, men når skoinga var ferdig, ble hestene bare sluppet ut på veien og så ruslet de sjøl tilbake til Garvik.

«Dammen Sport & Jernvare»

I 1949 kom den siste utvidelsen av virksomheten. «Dammen Sport & Jernvare» ble etablert. I tillegg til salg av sykkelmerkene Rival, Svithun, Diamant og Odal, var det også elektriske artikler, klær og noe matvarer i

butikken, der Signe Granås, Åse Østli og Tormod Bekken ekspederte kundene.

Men allting har en ende, slik også dette lille «fabrikkeventyret» i Gardvik. Ole bestemte seg etter hvert for å trappe ned virksomheten. I 1954 var det slutt på sykkelproduksjonen og i 1956 flyttet han med kona Hanna og sønnen Jon til Oslo. Han bosatte seg på Tonsenhagen der han var vaktmester i Selvbyggerveien borettslag, en oppgave han fortsatte med til lenge etter oppnådd pensjonsalder. Ole døde i 1986.

Fra venstre: Johan Østli, Jon Brekke, Klaus Trøhaugen, Per Nyrud og Birger Trøbråten. Bildet er trolig tatt i 1942.



Lørdagskveld under krigen. Fra venstre Asbjørn Karstensen, Johan Østli, Hans K. Trøbråten, Torolv Vestvoll, Ole Østli, Johannes Dammen, Torkel Furu-lund og Per Nyrud.





Vårflommen

Snøen holdt på å smelte. Stæren var for lengst kommet, sørpeføret var forbi, og isen var gått i elvene. Sola hadde vunnet over frost og kulde, ja, i bakkene tok den så sterkt at en og annen hvitveis tippet fram.

Sommeren banker på naturens dør, vemod og lengt lå i lufta, menneskesinnet åpnet seg forunderlig for nye, myke inntrykk. Det raslet i småbekker nedover dalsidene, fuglesangen tonde mellom granene. Det var vår i Norge, vår med liv og håp, sol og glede. Tømmerhoggerne hadde forberedt seg på fløtinga i lengre tid. De unge guttene som ennå ikke var helt ferdige med skolen, var ivrige etter å hjelpe til, og noen av fløterne syntes at mange av dem var altfor masete.

Hele gutteskokken i sjette klasse var med på livet. Endelig kom dagen; damvannet skulle gå, og akkurat den dagen var klassen skolefri. De hadde funnet seg bestemte plasser oppetter elva. Og så – damlukene ble skjøvet opp og mektige krefter satte seg i bevegelse.

Hoi, som det gikk. Tømmerstokkene danset og spilte nedover på skumtoppene. Elva strømmet fyldig og bred. Sannelig hadde den spist seg feit på all vårsnøen.

Men den var ikke ufarlig heller. Mektig og brusende slet den med seg en og annen småfuru som hadde vågd seg for langt ut mot elvekanten. Ja, den var liksom en rasende ulv som ville sluke alt den kunne nå.

Mang en mor gikk nok i angst for hva som kunne hende veslegutten hennes, eller veslejenta. Du får ikke lov til å gå ned til åa, advarte de. Men like lite hjalp det, fristelsene ble for store for så mange småpøkler når de hørte bruset fra elva. Spenningen med alt det nye lokket så sterkt på dem. Det var jo bare en gang om året at damvannet ble sloppet.

Tidlig om morgenen var tømmerfløterne på plass med haker og økser. Det stod friskt vær av dem, og de var i ordentlig godlag, ja, det var ikke bare for smågutten at tømmerfløtinga var den store opplevelsen. Mang en kraftig gubbe syntes det samme.

Einar og Hans var i samme gjengen oppe ved Krokfossen. Her var den verste og farligste jobben, for tømmeret hadde så lett for å sette seg fast. I samme gjengen var Kåre, Tor, Harald og Frank, kraftige og uredde karer alle sammen som hadde stått for mang en støyt. Tett nedenfor Krokfossen hadde også mange av skoleguttene samlet seg. Det var moro å se på tømmeret når det hoppet og for nedover de brunhvite bølgetoppene. Og hendte det at tømmeret satte seg fast, var det aller mest spennende, for da måtte det skytes og herjes for å få setten i veg igjen.

Og nettopp en slik sett hadde dannet seg nå. Tore, Birger, Åge og Torbjørn fulgte interessert med i det som gikk for seg. Hans var akkurat ute på den ytterste stokken for å legge lunta og dynamitten på plass.

Av Lars Kjølstad



– Vær forsiktig nå! roper Harald med det grove målet.

– Å, vær ikke redd, kommer det rolige svaret tilbake fra mannen der ute.

Fossen freser og presser på, den er som rasende fordi noen stenger vegen for den. Og den vil fram! I vill fart kaster den en og annen stokk mot den store setten som blir større og større. Men haugen med stokker ligger der som en sta okse. Den vil ikke lenger.

Hans Nergarden har også satt farten opp. Det gjelder å få sprengstoffet på plass hurtigst mulig, og så få det plassert der det trengs mest. Endelig reiser han seg, vender seg i alle retninger og roper.

– Varsku her! Fyr her! Lunta brenner!

Ordene blir bare tatt av fosseduren. Det gjør forresten ingenting heller, for fløterne vet hva det gjelder og løper unna.

Da plutselig skjer det. På en glatt tømmerstokk mister Hans fotefestet, og på et øyeblikk er det gjort. Han får ikke tid til å ta seg for med armene en gang. Det blir et plask, og så seiler han nedover med strømmen i vilt jag. Guttene på land står som stivnet av skrekk. Tor og Harald hiver seg rundt og løper nedover langs elva, men strømmen er stri.

Hans kaver med armer og bein, men han greier ikke å holde seg over vannet. Nå våkner de andre guttene. De løper nedover så fort de makter. Her og der finner de en tømmerstokk som de prøver å le utover til ham. Alltid blir det for seint.

Da høres et fryktelig rabalder. Det

er skuddet som går og setten som løsner. Straks etter kommer tømmeret hoppende. Sjansene til Hans minsker. Av og til speider han fortvilt inn mot land, og han skriker om hjelp. Men ingen kan hjelpe ham.

Da hopper Åge i fortvilelsen ut i den frådende elva og legger på svøm utover mot faren sin, og han er en dyktig svømmer. Han har både svømmemerket og livredningsmerket. Men dette blir vel for vågal en svømmetur likevel, og for stritt for en trettenåring. Halvveis framme ser han seg tilbake. Å, ennå er det verste igjen. Han spenner fra det han greier, og aker seg framover meter for meter. Lenger og lenger fra land kommer han, nærmere og nærmere far.

Vannet trevler seg nedover og brusser omkring dem. Og se der - der får Hans fatt i en liten bjørkestrange som kommer drivende som en siste redningsplanke. Han klynger seg til den og holder seg virkelig bedre oppe nå. Men så går det verre med Åge. Han er kommet inn i de skummende strykene nedenfor Langerud, og han kjenner at kreftene avtar. Armene og beina beveger seg saktere, trangen til å gi seg over til elva og strømmen kommer sigende. Kreftene er oppbrukt i en fortvilt og heltmodig kamp for å redde far.

Ja, elva er grådig. Den gir ikke godvillig slipp på sitt bytte. Der kjemper de nå, far og sønn, mot en rasende, overmektig fiende. Det er nesten som døden allerede synger sin seierssang. Brått - som et dolkestøt - skjærer et høyt skrik gjennom lufta. Og der - der ute mellom tømmerstokker og strømvirvler vinker Hans Nergarden



med begge armene og forsvinner.

Men da høres det et annet rop. Det kommer fra Tore som hiver seg med et plask ut i strykene. Ved Langerud har han funnet en taukveil og bundet enden rundt livet. Nå tar han peiling på Åge. Kameratene står på land og følger ham med spenning og angst. Kåre og Harald som var nærmest ham, greidde ikke å hindre ham i å jumpe uti. Og nå står de der med tunge selvbekreftelser og tenker at det var jo egentlig de som burde hoppe i vannet.

Vil Tore klare det? Spørsmålet uroer dem, men Tore er sikker: han må klare det! Han ber til Gud for hvert tak han tar framover. Jo, han må klare det! Stykke for stykke, litt etter litt haler han inn på Åge. Avstanden blir mindre og mindre.

Men – så greier ikke Åge det lenger. Han har svømt mot strømmen, og nå er kreftene oppbrukt. Motvilig, men slapt gir han seg over i elvens favn. Han har tapt.

Og nå kommer den store tømmer-setten rasende. Alle vet at det er små sjanser for redning for dem som kjemper mot vannmassene og ustyrlige tømmerstokker. De som står på land, prøver å oppmuntre Tore med gode tilrop. Men både Harald og Kåre kjenner et nag i samvittigheten fordi de ikke greide å bli før Tore ut i vannet. Forresten var det vel kanskje best at Tore var den som forsøkte - han var så lett, og samtidig var han en dyktig svømmer.

Tore spenner musklene - gir det beste han har av energi. Stadig nærmere kommer han, fire, tre, to, en meter og der – der får han så vidt tak

i ene støvelen til Åge. Da strammer mennene på land tauet forsiktig. Tore holder krampaktig fast i kameraten sin som henger som livløs i armene hans.

Åge har mistet bevisstheten, og Tore kjenner at det røyner på å henge ytterst i den stramme lina. Men bare noen sekunder, så er de berget begge to.

Tor har løpt for å ringe etter doktoren, Kåre tar seg av Åge og prøver å få liv i ham med munn-mot-munnmetoden. Og det lykkes virkelig for ham.

De andre har løpt nedetter langs elva for å lete etter Hans. Men det er forgjeves. De finner ham ingensteds. Dagen etter blir Hans Nergarden funnet. Han hadde drevet inn i ei bakevje et stykke nedenfor bygda.

Det ble en tung tid fot folka på Nergarden. Åge kom seg nok fort til igjen, men mor hans greide ikke stort mer. Da var det godt å ha gode granner som var både forståelsesfulle og hjelpsomme.

Gravferden etter Hans ble en mørk dag som alt bygdefolket kom til å minnes i lang tid. Åge var nesten utrøstelig. Han og faren hadde vært så gode venner, og nå hadde han ingen å gå til for å søke råd og hjelp. Og så underlig rart kjentes det i bringa når han tenkte på at han måtte takke uvennen sin, Tore Nyhus, for redningen og livet. Han spekulerte på om det var Gud som hadde straffet dem med dette fordi de ikke hadde levd som de burde, men det ble han ikke klar over.

Både Tore og Marie var særskilt bedt til denne dagen. De møtte fram



i god tid i de beste klærne de hadde. Mor til Åge var midt i den stor sorgen så inderlig takknemlig mot Tore fordi han hadde reddet sønnen hennes, og han kunne ikke få fulltaket ham. Men på gravstedet gråt hun som om hjertet skulle gå helt i stå, og den store flokken av sambygdinger følte med henne og delte hennes store sorg.

Under middagen i heimen satt Åge og Tore ved siden av hverandre. Det var ikke mye de pratet sammen. Så underlig hadde alt laget seg. De to var så ulike og hadde vokst opp i så forskjellige kår.

Men nå møttes de på en måte som ingen av dem hadde tenkt før. Etter maten stakk de to guttene ut og var for seg selv i stillhet bak låven. Her fikk de snakke ut om det som lå dem på hjertet. Men det var tungt for Åge å erkjenne sine feil, det kostet ham mye kamp. Skulle han virkelig fortelle Tore hele historien om hvordan han skremte hesten? Huff nei, det var vel galt nok som det var likevel. Men jo han skjønnte at han måtte gjøre det, Han hadde plikt på seg til å gjøre det.

– Du Tore, begynner han famlende. Han står og pirker med den ene foten i noe som ligger på bakken, - det var bare det at det var jeg som,

som var skyld i den ulykken den gangen du kjørte utfor.

Nå var det sagt. Han holder nesten pusten for å høre hva Tore vil si. Men Tore snur seg bort. Da fortsetter han:

– Jeg var så misunnelig fordi jeg syntes det gikk for godt for deg, og så kastet jeg noe framfor hesten. Og da jeg så hvordan det gikk, ble jeg så redd at jeg stakk av. For jeg hadde ikke trodd at det skulle gå så galt.

Åge gjør en liten pause, og det blir helt stille mellom dem. Borte fra kjøkkenet kan de høre klirringen av kopper og tallerkener som blir vasket opp etter maten. Tussmørket har kommet sigende innover bygda.

Borte på tunet står små klynger av gravferdsgjester og prater sammen, men mørket gjør at en ikke kan se dem klart.

– Kan du tilgi meg Tore?

– Ja, kommer det fast og sterkt fra Tore.

Fra den dagen var Tore og Åge de beste kamerater. Sorgen og nøden hadde skåret bort bitterheten og uvennskapet. Livet var blitt nytt for dem, det hadde fått en annen og dypere mening. Ja, sorgen knyttet dem sammen i vennskap for livet, og vennskapet gav håp og styrke.